

Pozitiva a úskalí příbuzenské pěstounské péče

Kateřina Burešová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Burešová**
Osobní číslo: **H138009**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Pozitiva a úskalí příbuzenské pěstounské péče**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 20/2016, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na typy náhradní rodinné péče v ČR;
- na historii pěstounské péče v ČR;
- na rozdíly mezi klasickou, příbuzenskou PP a pěstounskou péčí na přechodnou dobu;
- na příbuzenskou pěstounskou péči;
- na situaci v oblasti pěstounské péče v regionu Vyškov.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum formou rozhovorů s pěstouny, pracovníky OSPOD, příp. pracovníky organizací pověřených k výkonu SPOD a zabezpečující dohody o výkonu pěstounské péče. Rozhovory budou zaměřeny na zjištění pozitivních stránek a také nejčastějších problémů příbuzenské pěstounské péče, proces vzdělávání pěstounů a možnosti poradenské činnosti.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BUBLEOVÁ, V., FRANTÍKOVÁ, J., VRÁNOVÁ, L. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011.
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada Publishing, 2008.
- JANÁKOVÁ, L. Dary se přece nevracejí. Praha: Triton, 2007.
- KRAUS, B., SÝKORA, P. Sociální pedagogika I. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
- MATĚJČEK, Z., a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999.
- MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1999.
- MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002.
- NOŽÍŘOVÁ, J. Náhradní rodinná péče. Praha: Linde, 2012.
- SOUKUPOVÁ, H. Prožívat několik životů – Deset let v osudech pěstounských rodin. Drahotěšice: Společnost otevřená rodina, 2008.
- ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007.
- VÁVROVÁ, A., POKORNÁ, P., FRANTÍKOVÁ, J., KORCOVÁ, H., ŘEHÁKOVÁ, K. metodika Přípravy pro budoucí náhradní rodiče. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2012.
- ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Plšková

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

26. října 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. listopadu 2016

Ve Zlíně dne 26. října 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miroslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 18. 11. 2016

.....
podpis diplomanta
KATEŘINA BUREŠOVÁ

ABSTRAKT

Bakalářská práce specifikuje formy náhradní rodinné péče v České republice. Mapuje historii pěstounské péče a zaměřuje se na rozdíly mezi klasickou pěstounskou péčí, příbuzenskou pěstounskou péčí a pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Hluběji pojednává o příbuzenské pěstounské péči. Zaměřuje se na pozitivní stránky, výhody, ale také nejčastější problémy a úskalí příbuzenské pěstounské péče.

Klíčová slova: dítě, rodina, příbuzní, náhradní rodinná péče, pěstounská péče.

ABSTRACT

This Bachelor thesis deals with various forms of foster care being applied in the Czech Republic environment. It describes foster care history and is focused on the differences amongst traditional foster care; kinship foster care and temporary foster care. Thesis is deeply focused on the traditional kinship foster pattern. As such, It defines its positive outcomes as well as the most common experienced drawbacks.

Keywords: child, family, relatives, substitute family care, foster care.

Velmi děkuji PhDr. Aleně Plškové za metodickou pomoc, trpělivost, podporu a vstřícný přístup při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji Mgr. Virginii Kočárové, vedoucí Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově za umožnění odborné praxe, která sloužila jako podklad pro moji práci a také za zprostředkování kontaktů pro výzkum s pěstounskými rodinami.

Velmi děkuji všem pěstounům, kteří mi poskytli rozhovory a také své rodině a přátelům za trpělivost a podporu po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	11
1.1 SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE.....	13
1.2 OSVOJENÍ	14
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	15
1.4 PORUČENSTVÍ A OPATROVNICTVÍ	17
2 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR.....	19
2.1 NEJSTARŠÍ ZÁZNAMY O PĚSTOUNSKÉ PÉČI.....	19
2.2 ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.....	20
2.3 SOUČASNÝ STAV V ČR.....	21
3 CHARAKTERISTIKA A TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	23
3.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	24
3.2 KLASICKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE	25
3.3 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	28
4 SPECIFIKA PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	30
4.1 POZITIVA PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	32
4.2 ÚSKALÍ PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	33
4.3 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ A MOŽNOSTI PORADENSTVÍ	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
5 VÝZKUM V OBLASTI PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	38
5.1 METODY; CÍLE VÝZKUMU.....	38
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	42
5.3 SBĚR DAT	43
5.4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	46
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	61
SEZNAM OBRÁZKŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“

Zdeněk Matějček

Tématem bakalářské práce je příbuzenská pěstounská péče. Pěstounská péče je v několika posledních letech velmi diskutovaným tématem laické i odborné veřejnosti. Životní situace mě před několika lety dostala do prostředí pěstounů a začala mě tato problematika velmi zajímat. Pravidelně se účastním přednášek a besed pro veřejnost v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově, které svou náplní zároveň plní funkci povinného vzdělávání pro pěstouny. Zde jsem za odborného výkladu psychologů a sociální pracovnice poradny poznala několik typů pěstounské péče, a především mne velmi ovlivnilo setkání přímo s pěstouny. Jsou to lidé, které hluboce obdivuji. Lidé, kteří jsou plni lásky, ochoty rozdávat, mají velmi silné sociální citění, empatii, jsou altruističtí a v pomoci opuštěným dětem našli svůj smysl života a naplnění. Přesto nebo právě proto potřebují mít kolem sebe podporu rodiny i dobré přátele a odborníky, kteří je povzbudí a podpoří v těžkých chvílích a dodají jim sílu pokračovat, když přijdou problémy a pochybnosti. Musejí to být velmi silné osobnosti, které neodradí ani negativní postoj k jejich rozhodnutí z okolí některých blízkých příbuzných, pedagogů či lékařů. Ne všichni v jejich blízkém okolí mají totiž pochopení pro takové činy. Pěstouni musí často vydržet nepříjemné pohledy a poznámky od okolí pramenící především z neznalosti problematiky. Jsou vystaveni rasistickým útokům v případě, že vychovávají dítě jiného etnika, musejí snášet závistivé poznámky, že to stejně dělají jen pro peníze, ale také jsou vystaveni obviňování či v ojedinělých případech i útokům biologických rodičů svěřených dětí, kteří mají přístup do spisu a o pěstounech se mohou dozvědět v podstatě všechno. Pěstouni musejí být připraveni na deprivacní projevy, vývojovou regresi, ale i některé výchovné problémy dětí, jako jsou např. krádeže, lži či podvádění a musejí mít spoustu sil a energie, aby takové problémy společně s dětmi zvládli. Současně musejí plnit každoročně několik hodin povinného vzdělávání pěstounů, často rezignují na své profesní uplatnění a také musejí absolvovat vyčerpávající „boj s úřady“. Mají podporovat kontakt dítěte s biologickými rodiči, i když často ani netuší, kde se nacházejí. Musejí mít dostatek trpělivosti, aby mohli odpovídat na otázky, opakovat a neustále vše vysvětlovat nejen svěřeným dětem, ale také těm vlastním,

kteří v rodině žijí a příchod nového člena do rodiny je samozřejmě také velmi ovlivní. Především však pěstouni musejí mít ve svých srdcích dostatek lásky, aby ji mohli předávat dětem, které do pěstounských rodin přicházejí deprimované, zaostalé ve svém vývoji a hlavně s velkými šrámy na duši. To vše se skrývá pod slovem pěstoun a málokdo z nás si umí představit, jak je tato „služba státu“ především psychicky náročná.

Vyškovskou poradnu navštěvují pěstouni, kteří mají děti od svých příbuzných i cizí z ústavní péče, takže jsem měla možnost poznat, že typy pěstounské péče jsou rozdílné a mají svá specifika. Pro svoji práci jsem si vybrala příbuzenskou pěstounskou péči, na kterou se chci zaměřit zejména proto, abych zjistila, zda je spíše výhodou či naopak problémem vychovávat dítě svých příbuzných, které pěstouni před přijetím do péče velmi dobře znají a mají k nim nějaké emoční vazby.

Cílem práce je přiblížit současnou situaci v oblasti pěstounské péče, vysvětlit a popsat specifický typ příbuzenské pěstounské péče, který je nejrozšířenější a poukázat nejen na jeho pozitiva, ale také úskalí a negativní stránky, které tato náhradní rodinná péče přináší.

Teoretická část práce je věnována objasnění forem náhradní rodinné péče. Blíže je potom ve druhé a třetí části specifikována historie pěstounské péče, charakteristika a její typy a čtvrtá kapitola je věnována příbuzenské pěstounské péči.

Praktická část je zaměřena na metody a cíl výzkumu. Zabývá se výzkumným souborem, kterým jsou příbuzní pěstouni z okresu Vyškov. Praktická část je realizovaná kvalitativním výzkumem. Analýza dat byla provedena formou polostrukturovaného rozhovoru s doplňujícími otázkami. Závěr práce je věnovaný shrnutí výsledků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Americký psycholog A. Maslow se řadil mezi humanisticky orientované psychology a přispěl psychologii svým hierarchickým modelem lidských potřeb, který zobrazoval jako pyramidu. Mezi tyto potřeby patří biologické potřeby, potřeba bezpečí, přimknutí, úcta a respekt, potřeba poznání, estetiky, seberealizace a transcendence. Zdůrazňován je velký význam přímého prožívání a bezprostřední zkušenosti (Vízdal, 2009, s. 50).

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí, která vznikla především z potřeby ochraňovat své potomstvo, učit ho, vzdělávat a připravovat pro život (Matějček, 1994, s. 15).

Také dle Losové má rodina pro dítě nezastupitelný význam. Je důležitá pro uspokojování jeho biologických, psychických, sociálních a vývojových potřeb, ale také má rozhodující vliv na rozvoj jeho osobnosti. Dítě přebírá z rodiny vzorce chování, návyky a dovednosti, vytváří si svůj obraz světa (Lovasová, 2006, s. 6-7).

V několika posledních letech dochází v české společnosti k velkým změnám, což sebou přináší i změny ve fungování rodiny a složitější situace. Přibývá společných soužití bez legitimního manželského svazku, čímž zároveň přibývá i dětí, které se rodí partnerům mimo manželství. Přesto však splňují znaky rodiny a mohou fungovat jako rodina. Rodina nadále zůstává nenahraditelnou institucí pro každého jedince, kde se předávají hodnoty a rozvíjí osobnost (Kraus, Sýkora, 2009, s. 33).

Všude ve světě, tedy i v České republice je spousta dětí, které nemohou vyrůst ve své vlastní rodině. Důvodem může být úmrtí rodičů. Značnou část však tvoří děti, které sice rodiče mají, ale ti se o ně nemohou, neumí či nechtějí starat. Dle Matějčka je náhradní rodinná péče formou péče o děti, která se nejvíce podobá životu v běžné rodině. Jedná se především o osvojení a pěstounskou péči, kdy „náhradní“ rodiče vychovávají dítě v přirozeném rodinném prostředí (Matějček, 1999, s. 31).

V případech, kdy selže výchova a péče biologické rodiny, je třeba hledat péči náhradní. Ta může mít formu ústavní či rodinné péče. Ústavní péče neumožňuje dítěti navázat hlubší a trvalejší citový vztah k dospělému, dítě je vystaveno častým změnám prostředí a personálu a důraz je zde kladen především na technickou stránku výchovy. Chybí společenství osudu dítěte a vychovatele, potřeba společné budoucnosti, vychovatel může plánovat jen krátkodobě a dítě zde poznává pouze roli učitelky či vychovatelky vykonávající zaměstnání. Oproti tomu náhradní rodinná péče poskytuje dítěti i dospělému vytváření citových vazeb,

dítě poznává roli matky, otce, babičky, dědečka, sourozence a další spletitosti vztahů nejen k osobám, ale i k věcem, práci, myšlenkám či zálibám. Při náhradní rodinné péči hraje důležitou roli psychická potřeba otevřené budoucnosti, kdy se dítě vyvíjí a dospělý s ním zraje a stárne. Vychovatel má možnost plánovat, formovat a utvářet budoucnost dítěte a může se na ni těšit či si dělat starosti (Matějček, 1992, s. 187-190).

Ve společnosti jsou naštěstí osoby, partneři a rodiny, kteří chtějí poskytnout svůj domov a milující náruč opuštěným dětem. Motivací je několik. Často neplodnost a nemožnost mít vlastní dítě, úmrtí vlastního dítěte, touha pořídit vlastnímu dítěti sourozence či pomoc opuštěným dětem, ve které vidí smysl a naplnění.

Náhradní rodičovství s sebou však přináší spoustu nepředvídatelných situací, těžkostí a otázek. Jednou z nich je i velmi důležitá otázka, nad kterou se ve své knize zamýšlí Matějček, a to „Říci, nebo neříci?“. Autor jednoznačně doporučuje: Říci! Nejlépe stále říkat a k tématu se vracet, protože tím náhradní rodiče předejdou nepříjemnostem, které bývají mnohem horší než sdělení dítěti pravdivých informací o tom, že nejsou jeho biologičtí rodiče. V rodinách, kde dítěti tají jeho původ, ve většině případů časem dojde k prozrazení a dítě potom prožívá pocit zklamání, že k němu rodiče nebyli upřímní a nevěřili mu (Matějček, 2002, s. 104-105).

Některé děti si sebou nesou i hluboká emoční zranění, mezi něž patří např. „strach z opuštění“. Mezi základní lidské potřeby patří potřeba bezpečí a to po stránce fyzické, psychické i sociální. Ve vztazích potřebujeme důvěřovat blízkým osobám, že nás nezradí a neopustí, že platí řád, pravidelnost a věci se dějí předvídatelným způsobem. V případě, že není u dítěte uspokojena potřeba bezpečí, vyvolává pocit ohrožení, tzn. strach, úzkost nebo nejistotu. Některé děti reagují bojácným chováním, snahou o únik, agresivním chováním nebo stažením se do sebe. Takové situace jsou pro děti neúnosné, zejména dějí-li se dlouhodobě (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2006, s. 194-195).

Další velmi důležitá je potřeba lásky a sounáležitosti, potřeba někam patřit a být druhými přijímán. Zejména u malého dítěte, které je bezmocné a závislé na dospělé osobě, je tato potřeba velmi silná. Nejprve se projevuje vůči matce či jiné mateřské osobě, později i k ostatním lidem (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2006, s. 196).

Škoviera chápe smysl náhradní péče především jako materiální a sociální zabezpečení dítěte, které se ocitlo v náročné životní situaci (Škoviera, 2007, s. 26).

V České republice je náhradní rodinná péče upravena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen OZ) a dále v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen SPOD).

Náhradní rodinnou péči (dále jen NRP) zprostředkovávají krajské úřady, které zajišťují přípravu osob nebo Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Jak uvádí Nožířová, pojem náhradní rodinná péče je pro širokou veřejnost poměrně neznámý nebo si ho lidé špatně vykládají, což je způsobeno zejména tím, že odborná literatura ani sdělovací prostředky se tímto pojmem příliš nezabývají (Nožířová, 2012, s. 11).

1.1 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Z ustanovení Občanského zákoníku vyplývá, že tato forma NRP má přednost před ústavní péčí a vzniká v případě, kdy nemůže o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník. Svěřit dítě do péče jiné osoby může pouze soud a takové rozhodnutí musí být v souladu se zájmy dítěte. Pečující osoba se svěřením dítěte musí souhlasit, musí skýtat záruky řádné péče a další podmínkou je bydliště na území České republiky. Tato forma NRP nenahrazuje pěstounskou péči. Rozsah výživného stanoví soud a pečující osoba má právo s ním hospodařit v zájmu dítěte. Pokud výživné rodiče neplatí, má právo pečující osoba výživné vymáhat (OZ, §953-§956).

Jak uvádí Vyskočil, tento institut má především zajistit péči o nezletilé dítě jinou osobou, než jsou rodiče v době, kdy o něj nemůže pečovat ani jeden z rodičů. Soud vymezí pečující osobě práva a povinnosti. Při této formě náhradní péče není rodičům dítěte odebrána jejich rodičovská zodpovědnost (Vyskočil, 2014, s. 9-10).

Dítě je možno svěřit pouze jednomu z manželů se souhlasem druhého manžela nebo do společné výchovy manželů, přičemž případným rozvodem manželství společná výchova manželů zaniká. Je-li dítě svěřeno do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči, musí soud vymezit práva a povinnosti péče o osobu dítěte a jeho zastupování. (www.mpsv.cz, 2013)

Vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, sleduje obecní úřad obce s rozšířenou působností a to formou návštěv v rodině, kde se dítě zdržuje. V období prvního půl roku se jedná o interval po 3 měsících, poté dle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců (SPOD, §19, odst.4).

1.2 Osvojení

Podle Občanského zákoníku se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní, které proběhne na základě rozhodnutí soudu na návrh osoby, která chce dítě osvojit. Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, která zaručuje být pro osvojované dítě dobrým rodičem. Mohou to být manželé či jeden z manželů, kteří jsou na základě rozhodnutí soudu následně zapsáni do matriky jako rodiče. Soud posuzuje zdravotní stav osvojitele, aby nebyl omezením pro péči o osvojené dítě, a dále je posuzován přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem. Uvádí se, že by věkový rozdíl neměl být nad 16 let. Jedná-li se o osoby příbuzné v přímé linii nebo sourozence, je osvojení vyloučeno (OZ, §794-800).

Zezulová uvádí, že osvojení (adopce) se týká dětí, kterých se rodiče vzdali hned po narození nebo je splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu. Děti jsou tzv. právně volné (Zezulová, 2012, s. 15).

Rodiče dítěte musí dát k jeho osvojení souhlas osobním prohlášením vůči soudu. Matka tak může učinit nejdříve šest týdnů po narození dítěte, otec i dříve před tímto termínem, nejdříve však po narození dítěte. Pokud podá některý z rodičů souhlas dříve, nepřihlíží se k němu. Před vyjádřením soud rodiče poučí o podstatě osvojení. Rodiče mohou souhlas s osvojením odvolat po dobu tří měsíců od podání. Ve lhůtě delší lze souhlas odvolat jen v případě, že dítě ještě nebylo předáno do péče osvojitele (OZ, §809-817).

Následkem osvojení mají osvojitelé rodičovskou odpovědnost. Osvojením zaniká příbuzenský poměr s původní rodinou osvojence. Toto neplatí, je-li osvojitelem manžel jednoho z rodičů osvojence. Osvojením také zanikají práva a povinnosti opatrovníka či případného poručníka. Dojde-li k osvojení dítěte, které je rodičem, platí osvojení i na jeho dítě. Mezi povinnosti osvojitele patří informování osvojence o skutečnosti osvojení. Vhodné je informování dítěte již před zahájením školní docházky (OZ, §32-836).

O adopci usilují nejčastěji bezdětné páry, pro které je hlavní motivací naplnění rodičovské role. Lidé toužící po vlastním dítěti se pro osvojení rozhodují obvykle po mnoha zklamáních, kdy ani pokusy o umělé oplodnění nejsou úspěšné. Tito lidé velmi často touží po nízkém věku dítěte a dobrém zdravotním stavu. Další motivací k osvojení může být rodina s jedním dítětem, které si přejí pro své dítě sourozence (Zezulová, 2012, s. 17).

Jak říká Matějček, vyřízení adopce trvá delší dobou, často i několik let od podání žádosti do převzetí dítěte, jelikož žadatelé nejprve mívají vysoké nároky na dítě a nereálné představy. Z tohoto důvodu bývají osvojitelé často věkově starší, než původní rodiče. Také je mezi adoptovanými dětmi větší počet dětí s drobnými zdravotními riziky, neboť během čekací doby ze svých nároků osvojitelé postupně slevují (Matějček, 1999, s. 33-34).

Osvojení je v našem státě nejrozšířenější formou náhradní rodinné péče především proto, že rodičovská práva a povinnosti biologických rodičů zanikají a v plném rozsahu přecházejí na osvojitele. Dítě získává příjmení osvojitelů a vzniká po právní stránce mezi dítětem a osvojitelem příbuzenský vztah (Gabriel a Novák, 2008, s. 42-43).

Předchozí tvrzení koresponduje i s Nožířovou, která podle počtu zprostředkovaného osvojení považuje tuto formu NRP za nejčastější. Poukazuje na to, že žadatelů o osvojení je více, ale naopak dětí právně volných pro adopci méně, než je tomu u pěstounské péče. Osvojitelé si často v počátcích procesu neuvědomují nároky, které jsou na ně přijetím dítěte kladeny, proto se diví některým požadavkům státu, zejména účasti na přípravných kurzech. Z praxe však vyplývá, že kurzy jsou velmi důležité, protože osvojitelé si často neuvědomují veškerá práva a povinnosti a např. při pozdějším rozvodu manželství s osvojeným dítětem přicházejí problémy. Zejména muži po rozvodu odmítají osvojené dítě za své, přestože jsou jejich jména coby rodičů zapsána v rodném listě (Nožířová, 2012, s. 12-13).

V případě, že se nedaří dítěti najít rodinu v zemi původu, je možné zprostředkovat osvojení na základě Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení do ciziny a z ciziny. Úmluva zároveň stanovuje postup, určuje povinnosti institucí, zajišťuje práva dítěte a nařizuje státům určit orgán, který bude plnit funkci zprostředkovatele a ponese odpovědnost za mezinárodní osvojení (Bubleová, 2002, s. 15).

Právní úprava umožňuje osvojení zletilého v případě, že:

- V péči osvojitele je již sourozenec osvojovaného.
- Návrh na osvojení byl podán již v období, kdy ještě nebyl osvojovaný zletilý.
- Osvojované dítě je dítětem manžela osvojitele.
- V době, kdy ještě nebyl osvojitel zletilý, o něj osvojitel již pečoval jako o vlastního.

1.3 Pěstounská péče

Zvláštní formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče, o které také rozhoduje soud.

Podle Zezulové má však tato forma NRP velmi často altruističtější pozadí žadatelů na rozdíl od osvojení. Motivací pro přijetí cizího dítěte je zde víc – od velmi silného motivu pomoci opuštěným dětem, pocitu dělat něco smysluplného, co by je naplňovalo, přes přání mít pro své dítě sourozence, řešení úmrtí dítěte či jako rychlejší volba NRP než u adopce (Zezulová, 2012, s. 18-19).

„Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě se svěřuje do péče jedinice nebo manželské dvojice. Pěstouni mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí žádají souhlas rodičů, případně rozhodnutí za ně vydává soud.“ (Matějček, 1999, s. 34-35).

Dle Matějčka je dále jejím cílem poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže:

- nemohou dlouhodobě vyrůstat v rodině s vlastními biologickými rodiči;
- ústavní péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj;
- nemohou být nejrůznějších důvodů svěřeny do osvojení (Matějček, 1999, s. 35).

Pěstounská péče je státem finančně ohodnocena, a proto se občas ozývají hlasy, že to někteří pěstouni dělají pro peníze. Jak uvádí Zezulová, odměna pěstouna je vyplácena proto, že výchovou cizího dítěte prokazují pěstouni službu nejen státu, ale celé společnosti. Děti vyrůstající v prostředí pěstounské rodiny se učí uplatnit v budoucím životě, stát se plnohodnotným členem společnosti, který pracuje a přispívá tak do státní pokladny (Zezulová, 2012, s. 20).

Prošková vidí v pěstounství také pomoc a bezpečí pro celou společnost. Na příkladu rodičů, jimž zavraždil jejich třináctiletou dceru deprivant, který měl dle psychologů těžké dětství, skončil v ústavu a nakonec na ulici, vysvětluje, že průběh dětství všech dětí se týká nás všech. Čím více pěstounů a laskavé výchovy, tím méně lidí poškozených v dětském věku a následných deprivantů, což znamená bezpečnější prostředí pro nás všechny (Prošková, 2012, s. 28-29).

„Každý, kdo si vezme dítě, jehož biologičtí rodiče selhali, a pokusí se jemnou cizelérskou hodinářskou prací mechanismus jeho poničené duše opravovat, zachraňuje nás všechny!“ (Prošková, 2012, s. 29).

Dle ustanovení OZ má pěstounská péče přednost před ústavní výchovou a dítě může být svěřeno do pěstounské péče i na přechodnou dobu. O pěstounské péči rozhoduje soud, který

jedná v souladu se zájmy dítěte. Biologičtí rodiče mají právo na informace i kontakt s dítětem, ale zároveň mají také vyživovací povinnost k dítěti. Rozsah výživného stanoví rodičům soud s ohledem na jejich možnosti. Pěstoun je oprávněn rozhodovat pouze o běžných záležitostech dítěte a vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstoun má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem, udržovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s rodiči a dalšími příbuznými. V případě neshod mezi rodiči a pěstounem v podstatných záležitostech, může kterákoliv zúčastněná strana podat soudu návrh na změnu práv a povinností. Pěstounská péče zaniká zrušením pěstounské péče rozhodnutím soudu na návrh či dosažením zletilosti dítěte (OZ, §958-970).

Dobry pěstoun by měl splňovat tyto kvality:

- Vytvořit dítěti bezpečný a láskyplný domov.
- Trpělivost.
- Ochota ke vzdělávání a seberozvoji.
- Brát dítě takové, jaká je (Amalthea, 2010, s. 11).

1.4 Poručenství a opatrovnictví

Poručenství je forma péče o dítě. Poručníka jmenuje dítěti soud v případě, kdy dítě nemá žádného z rodičů, který by vykonával rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu a to neprodleně, jakmile soud zjistí, že dítě poručníka potřebuje. Poručník nemá vůči dítěti vyživovací povinnost. V době, než soud jmenuje dítěti poručníka a dokud se ten funkce neujme, vykonává poručenství veřejný poručník, tzn. orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento vykonává poručenství i v případě, kdy poručník zemře nebo ztratí schopnost poručenství nadále vykonávat (OZ, §928-930).

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a má při péči o dítě nárok na hmotné zabezpečení, jako by šlo o péči pěstounskou. Nicméně rozdíl je především v tom, že v případě poručenství podléhá jakékoliv důležité rozhodnutí nového zákonného zástupce soudu, který musí žádat. Jedná se např. o schválení volby povolání, souhlas s lékařskými úkony nebo změnu příjmení. Na rozdíl od pěstounské péče nežádá poručník o souhlas biologické rodiče dítěte. Poručník také musí v pravidelných ročních intervalech dávat soudu zprávy o poručenci (Gabriel, Novák, 2008, s. 53).

Soud může ustanovit poručníkem toho, koho doporučili rodiče za podmínky, že to není v rozporu se zájmy dítěte. Není-li doporučení od rodičů, soud ustanoví někoho z příbuzných

nebo blízkých osob. Soud zproští poručníka funkce, pokud ji nechce dále vykonávat, stane se pro výkon nezpůsobilý nebo porušuje svoje povinnosti. Po skončení poručenství je povinen poručník doložit soudu závěrečný účet ze správy jmění dítěte (www.mpsv.cz, 2013).

Podle Matějčka soud ustanoví poručníka, když rodiče:

- zemřeli
- byli zbaveni rodičovské odpovědnosti
- nemají způsobilost k právním úkonům

Ze zákona nevzniká mezi poručníkem a dítětem vztah jako mezi rodiči a dítětem. Výkon poručníka je pod dohledem soudu v otázce správy majetku i výchovy (Matějček, 2002, s. 17- 18).

Opatrovnictví je další formou náhradní rodinné péče. Opatrovník se ustanovuje při řízení osvojení a vykonává pouze dílčím způsobem některá práva a povinnosti rodičů. Nestává se zákonným zástupcem dítěte. O jeho ustanovení rozhoduje soud s ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven (Matějček, 2002, s. 18).

Podle OZ je v rozhodnutí o jmenování opatrovníkem uveden důvod a vymezena doba, po kterou má opatrovník funkci vykonávat a zároveň jsou tam vymezena jeho práva a povinnosti. Před zastoupením dítěte v právním jednání zjistí opatrovník stanovisko rodiče (OZ, §943-946).

Mezi povinnosti opatrovníka vůči opatrovanci patří:

- Udržovat pravidelný kontakt.
- Dbát o jeho zdravotní stav a respektovat lidskou důstojnost.
- Chránit právní zájem a informovat o následcích právního jednání.
- Nahradit vzniklou škodu (Vaňková, 2014, s. 66).

2 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR

Jak uvádějí Gabriel a Novák první institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti byl „Vlašský špitál“. Na počátku 16. století ho založili Italové, kteří pobývali v Praze, a byl zcela závislý na dobročinnosti, což přinášelo finanční problémy. Teprve za vlády Marie Terezie proběhl první pokus o zřízení státní instituce, na kterou musela přispívat pražská města, protože byla spolu s Josefem II. zastáncem kolektivní výchovy sirotků. Pražský sirotčinec odstartoval vznik řady obdobných institucí. V roce 1883 jich bylo v Čechách již 21. Nalezince vykazovaly vysokou úmrtnost zejména malých dětí, což vedlo k úvahám, jak situaci řešit jinak (Gabriel a Novák, 2008, s. 13).

2.1 Nejstarší záznamy o pěstounské péči

Za předchůdce placené pěstounské péče můžeme dle Matějčka považovat instituci placených kojných, které patřily mezi služebnictvo panských dvorů ve středověké Evropě (Matějček, 1999, s. 25).

Institut kojných však byl od počátku terčem kritiky různých odborníků především pro přesvědčení, že dítě přejímá z mléka i nežádoucí vlastnosti kojné. Jan Amos Komenský ve svém díle Informatorium školy mateřské z roku 1632 kritizoval institut kojných zejména z přesvědčení, že kojné odporují přirozenosti (Nožičková, 2012, s. 28).

Matějček uvádí, že funkce kojných plynule přechází v pěstounskou péči. Pěstounka musela být zdravá a mravně zachovalá a dostávala plat, který byl vzhledem k věku dítěte sestupný. Každý měsíc farář dané obce musel kontrolovat, zda dítě dosud žije a teprve s potvrzením od faráře si mohla pěstounka vyzvednout svou odměnu v pokladně nalezince. Pěstounská péče trvala do šesti let věku dítěte. Poté ho pěstounka musela odevzdat v přijímací kanceláři nalezince. Pokud by si chtěla dítě nechat, musela by se o něj dál starat bezplatně. Vracené děti od pěstounek odcházely do kláštera, který fungoval jako třídící stanice a z něj se vracely do své domovské obce. Pokud se o ně přihlásila rodina, začali je posílat do školy a učit řemeslu. Často však děti rodinu neměly a chodily po žebrotě (Matějček, 1999, s. 27-28).

„To, co bychom dnes nazvali pěstounskou péčí, umožňoval vládní dekret z 18. 9. 1788, kdy bylo upuštěno od výhradního společného opatření sirotků a nalezenců. Dekret se prosazoval zvolna, ale systematicky. Trend potvrzuje i Zpráva Českého zemského gubernia z 30. 7. 1789.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 13).

2.2 Československá republika

Podle Gabriela a Nováka nebyly dětské domovy v období první republiky koncipovány k trvalému pobytu, ale spíše jako záchytné pro malé skupiny dětí, což přálo pěstounské péči i osvojení (Gabriel, Novák, 2008, s. 16).

Dělení pěstounské péče dle Matějčka v období první republiky:

- Nalezenecká – navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci.
- Řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež – pracovníci Okresních péčí o mládež vyhledávali vhodné pěstouny a zajišťovali pěstounskou péči.
- Pěstounská péče v tzv. koloniích – rodinné kolonie založené v určité obci, několika sousedních obcích či okrese, které si vzájemně pomáhaly a bylo snazší je kontrolovat.
- Na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny – zde nebylo třeba soudního rozhodnutí a tento způsob pěstounské péče později přecházel v příbuzenskou pěstounskou péči, jak ji známe dnes (Matějček, 1999, s. 29-30).

Nejrozsáhlejším krátkodobým projektem pěstounské péče v dějinách Československa byla iniciativa britského úředníka Nicholase Wintona, který od června 1939 odvážel ohrožené děti z židovských rodin protektorátu Čechy a Morava do Anglie. Tam byly děti nabízeny pěstounům bez nějakého výběru. Děti byly zachráněny před holocaustem a v Anglii získaly potřebné vzdělání. Do Československa se většina z nich již nevrátila (Gabriel, Novák, 2008, s. 16-17).

Ministerstvem sociální péče byly v roce 1950 rázně ukončeny všechny formy pěstounské péče. V platnosti zůstávala pouze pěstounská péče v případě soukromé dohody mezi rodiči a pěstouny. Socialisté hlásali, že ubude nechtěných dětí i rodinných problémů. Byla upřednostňována kolektivní výchova (Gabriel, Novák, 2008, s. 20).

Pěstounská péče byla znovu obnovena až Zákonem č. 50/193 Sb. o pěstounské péči, který byl platný od 1. června 1974.

Zmíněný zákon uvádí, že dítě může být svěřeno do pěstounské péče, která vzniká rozhodnutím soudu v případě, kdy jeho výchova není zajištěna rodiči. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, úmrtí dítěte nebo pěstouna (Zákon č. 50/193 Sb., o pěstounské péči, §2).

2.3 Současný stav v ČR

Rokem 1989 se změnila nejen politická situace České republiky, ale také chování české populace v rodinném prostředí, postoj společnosti k vůči rodině, nastává vývoj moderní medicíny či rozvoj neziskového sektoru. Zvyšuje se věk prvorodiček, což přináší zvýšené riziko vrozených chorob u dětí nebo neplodnost, klesá sňatečnost a roste nezdravá životospráva či stres. Celkově se mění způsob života v manželství a rodině i přístup státu k dítěti, což se odráží v průběhu 19. a 20. století ve změnách v právních předpisech v NRP (Nožířová, 2012, s. 32-33).

„Od počátku devadesátých let minulého století, kdy se mohla znovu rozvíjet občanská společnost, začaly vznikat organizace intenzivně se věnující práci s náhradními rodinami a dětmi, jimž je zajišťována péče touto formou. Probíhalo rovněž mapování potřeb pěstounských rodin a zjišťování příčin případů předčasného ukončení pěstounské péče.“ (Nadační fond J&T, 2015, s. 4).

Dříve byly do pěstounské péče svěřovány děti s dlouhodobým předpokladem. Základnímu pravidlu, podle kterého má náhradní rodinná péče přednost před ústavní výchovou odpovídá právní úprava, ke které došlo od 1. dubna 2000. Pěstounská péče byla přesunuta do zákona o rodině, kde se počítá i s krátkodobou pěstounskou péčí (Bubleová, 2011, s. 10).

Zásadní změny přinesla novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí od 1. ledna 2013. Zatímco v dřívějších dobách byly pěstounské rodiny uzavřeným prostředím, po změně novely zákona byly zavedeny podle Praktického průvodce doprovázením pěstounské péče práva i povinnosti pěstounů:

- Právo na poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě.
- Právo na pomoc se zajištěním celodenní péče svěřeného dítěte.
- Právo na zprostředkování odborné pomoci.
- Povinnost pěstounů zvyšovat si znalosti.
- Povinnost pěstounů rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodiči.
- Povinnost umožnit kontrolu plnění dohody o výkonu pěstounské péče (Nadační fond J&T, 2015, s. 5-6).

V současné době jsou práva dětí chráněna Úmluvou o právech dítěte (Organizace spojených národů, New York, 1989), kterou je Česká republika vázána od 1. ledna 1993, dále zákonem č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a

svobod, zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Přestože legislativa v oblasti NRP prošla velkými změnami, je nutné mít na zřeteli skutečnost, že každý člověk je originál a každá situace individuální a žádný zákon nemůže obsáhnout vše, co může v životě nastat. Vždy zůstává prostor ke zneužití zákona nebo naopak k tvorbě nových trendů. V současné době je v ČR kvalitní sociální síť, spousta organizací, které se věnují sociální práci, byly posílené respitní služby pro pěstouny, přesto je zapotřebí tyto služby stále rozvíjet a zlepšovat (Nožičková, 2012, s. 35).

3 CHARAKTERISTIKA A TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

„Člověk se musí umět do těch dětí vžít, neodsoudit je, prožívat to s nimi... Prožívat ne jeden, ale několik životů...“ (Krejčová, 2000, s. 13).

Pěstounství zaujímá druhé místo v počtu umísťovaných dětí do náhradní rodinné péče. Tato forma NRP se využívá v situaci, kdy dítě není právně volné a muselo by jinak vyrůstat v ústavní péči. Pěstoun může dítě zastupovat pouze v omezeném rozsahu, ale pro zásadní rozhodnutí potřebuje souhlas biologických rodičů. V praxi se tak jedná zejména o lékařské zákroky či při volbě povolání. Pěstouni pobírají dávky státní sociální podpory, což v ojedinělých případech může být motivací žadatele. Dominuje-li tato motivace u žadatelů, je vhodné je k pěstounství nedoporučit (Gabriel, Novák, 2008, s. 46-47).

Proces zprostředkování pěstounské péče je zdlouhavý. Prvním krokem případných uchazečů o pěstounskou péči je rozhodnutí.

Gabriel a Novák odkazují na test „Pověz mi zrcadlo“, který může sloužit při rozhodování u prvního rozhovoru se zájemci o pěstounskou péči. U testu pomocí odpovědí „ano – ne“ žadatelé zjistí, zda mají pro roli náhradních rodičů předpoklady. Důležitá je kritičnost a při nejistotě v odpovědi raději uvést „ne“. V případě partnerů je vhodné test vyplnit nejprve za sebe a poté i za partnera podle toho, jak známe jeho postoje. Stejně tak partner vyplní test za oba. V testu se objevují otázky:

- Jsem si jist, že chci mít dítě v náhradní rodinné péči?
- Mám základní právní informace?
- Cítím se fyzicky i psychicky schopen péče o dítě?
- Mám patřičné zázemí?
- Dokážu emočně ustát případné kontakty biologických rodičů s dítětem? (Gabriel, Novák, 2008, s. 72-74).

Pěstoun dostává za svou péči od státu odměnu. Dávky státní sociální podpory pro pěstouny stanovuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a jsou jimi:

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte za kalendářní měsíc dle věku dítěte.
- Odměna pěstouna.
- Příspěvek při převzetí dítěte dle věku dítěte.
- Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla z důvodu péče nejméně o 3 děti ve výši 70 % z pořizovací ceny.

- Jednorázový příspěvek při ukončení pěstounské péče pro osobu, která z pěstounské péče odchází při dosažení zletilosti (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47e-47m).

Základním dělením pěstounské péče je na individuální a skupinovou. Jak uvádí Matějček, individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, jedná se o pěstounské rodiny, kdežto skupinová probíhá především v SOS vesničkách, kde působí pěstouni na základě pracovní smlouvy (Matějček, 1999, s. 35).

Individuální pěstounská péče se dále dělí na tzv. klasickou, příbuzenskou a zvláštní formou je pěstounská péče na přechodnou dobu, jejíž podmínky zlepšila novela SPOD v roce 2013.

3.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Hlavním cílem této formy péče je eliminovat počet zejména malých dětí umístěvaných do ústavní péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) má zajistit dětem, které se ocitnou bez rodičů, péči a výchovu v běžném rodinném prostředí, aby nedocházelo k deprivacím dětí ústavní péčí. Někdy se jí také říká profesionální pěstounská péče.

PPPD je určena zejména těmito skupinám dětí:

- Děti, které mají alespoň jednoho biologického rodiče, který se však o ně nemůže z vážných důvodů po určitou dobu starat.
- Děti mladých a nezralých matek.
- Děti drogově a jinak závislých matek.
- Děti z dlouhodobě nefunkčních rodin (Gabriel, Novák, 2008, s. 54-55).

Jedná se o specifickou formu náhradní péče po dobu, kdy se pro děti hledá trvalé řešení jejich situace. Tato forma pěstounské péče je definována jako placené povolání, protože pěstouni musejí být neustále připraveni přijmout dítě. Za tuto práci jim stát poskytuje pravidelný příjem, který činí 20.000 Kč hrubého/měsíc (Lumos, 2015, s. 3).

Podle Nožířové dítě již v prvních měsících života vnímá a tvoří si vazby, proto je pro něj velmi důležitá individuální péče a přirozené rodinné prostředí, které ani ten nejlepší ústav dítěti nemůže dát. Naopak raná pěstounská péče toto dítěti poskytuje, i když se jedná pouze o krátkodobé řešení, než jsou vyřízeny právní formality a dítěti je zprostředkována pěstounská péče v širší biologické rodině či osvojení (Nožířová, 2012, s. 20).

Jak uvádějí Gabriel s Novákem, tento typ pěstounské péče je nejnáročnější a klade na budoucí pěstouny vysoké požadavky. Pěstoun musí zvládnout své emoce, dávat dítěti

najevo citovou náklonnost, ale současně s odstupem a tak, aby nedocházelo k hlubokým citovým vazbám. Musí mít neustále na paměti, že lze očekávat brzké odloučení a silné vzájemné vazby by působily negativně na dítě i samotné pěstouny. Z tohoto důvodu by „profesionální“ pěstouni měli být osoby s dlouhodobými výchovnými zkušenostmi. V případě, že již mají v rodině děti, měly by tyto být starší, aby rozumově chápaly časté příchody a odchody nových „sourozenců“ a zvládly emocionálně zpracovat vztahy k nim. Vhodní uchazeči o PPPD musejí zvládnout náročná jednání s biologickými rodiči i spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí, různými odborníky a psychology, lékaři a dalšími institucemi (Gabriel, Novák, 2008, s. 60-61).

Výsledky průzkumu mezi pěstouny na přechodnou dobu vyvrátily obavy některých politiků, médií i společnosti, že bude tato forma zneužívána převážně nezaměstnanými, půjde o byznys a pěstouni budou brát pouze peníze, aniž by se po většinu času starali o nějaké dítě. Naopak výsledky potvrdily, že pěstounská péče na přechodnou dobu plní svou roli a původní myšlenku. Většina pěstounů dělá tuto práci pro vlastní naplnění a potřebu dělat něco smysluplného, chtějí pomoci dětem od vyrůstání v ústavech. Z výsledků je také patrné, že většina pěstounů na přechodnou dobu má dobré vzdělání a nějaké dítě mají ve své péči téměř 90 % času, kdy tuto činnost vykonávají. Průměrně tráví děti u přechodných pěstounů 6,5 měsíce. Pozitivním výsledkem průzkumu je také zjištění, že pro 97 % dětí se po dobu pobytu u přechodných pěstounů podařilo nalézt trvalé řešení (Lumos, 2015, s. 22).

PPPD je poměrně nový institut, který klade vysoké nároky nejen na pěstouny. Proto je nutná spolupráce všech zúčastněných a zároveň je důležitý otevřený přístup ke všemu novému. Je nutné legální cestou hledat nové cesty, které mohou být prospěšné dítěti (Nožířová, 2012, s. 23).

„Do procesu zprostředkování náhradní rodinné péče obecně by mělo zasahovat co nejméně lidí, neboť se jedná o proces velmi niterní a intimní. U PPPD, zejména co se předávání dítěte do nové rodiny týče, toto platí dvojnásob.“ (Nožířová, 2012, s. 23).

3.2 Klasická pěstounská péče

Takto bývá označována pěstounská péče, která je dlouhodobá. Jedná se o cizí (nepříbuzné) děti, u nichž není perspektiva návratu do biologické rodiny. Tento typ pěstounské péče je vhodný zejména pro děti, které:

- nejsou právně volné

- mají rizikovou anamnézu
- mají různý stupeň postižení
- jsou psychicky deprivované
- mají odlišný etnický původ (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 12).

Žadatelé o pěstounskou péči procházejí psychologickým vyšetřením, jehož hlavním cílem není jen vyloučení závažné psychopatologie, ale zejména na zjištění osobnostní výbavy žadatelů. Zjistit jejich vlastnosti a dovednosti, aby bylo možné určit, zda jsou předurčení pro výkon náhradního rodičovství. Současně se zjišťuje manželské a rodinné klima. Vždy by měla být dodržena zásada, že se konkrétnímu dítěti snaží najít nejvhodnější náhradní rodiče, a proto je součástí psychologického vyšetření žadatelů i zjišťování, pro jaké dítě by byli vhodní. Z tohoto důvodu je psychologické vyšetření žadatelů časově náročné. Často bývá rozděleno do několika částí (Gabriel, Novák, 2008, s. 98).

Dalším krokem při žádosti o zprostředkování pěstounské péče je posouzení zdravotního stavu žadatelů, které zajišťuje posudkový lékař krajského úřadu. Stanovisko lékaře je pouze jedním z důkazních materiálů a v praxi se tak může stát, že stanovisko lékaře je zamítavé, ale přesto bude správní rozhodnutí o zařazení žadatelů do evidence pozitivní. Sami žadatelé by měli zvážit, nakolik je jejich zdravotní stav vyčerpává a limituje (Nožířová, 2012, s. 59).

Žadatelé také procházejí kurzem přípravy osob, které jsou vhodné stát se pěstouny. Přípravu zajišťuje krajský úřad, který ji ve většině případů z personálních důvodů uskutečňuje prostřednictvím neziskové nebo příspěvkové organizace. V tomto případě vykonává přípravu pověřená osoba, která je krajským úřadem vybrána a je oprávněna vykonávat sociálně-právní ochranu dětí. Krajský úřad nese veškeré náklady spojené s touto přípravou. Žadatelé si hradí pouze dopravu a stravu. Cílem přípravy je uvedení žadatelů do problematiky péče o přijaté dítě a připravit je na složité situace, které s sebou tato péče přináší. Zároveň se žadatelé dozvídají informace o různých vývojových úskalích vzhledem k možné deprivaci dítěte. Důležitou součástí je také navázání kontaktů s ostatními členy skupiny a odborníky (Nožířová, 2012, s. 55-57).

Pěstoun má při výkonu pěstounské péče povinnost vzdělávat se v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin ročně, umožnit sledování plnění dohody o výkonu pěstounské péče a umožnit styk s rodiči dítěte či blízkými osobami. Zároveň má alespoň jednou za 6 měsíců právo na zprostředkování odborné pomoci a zajištění bezplatné možnosti vzdělávání. Také

má právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v roce (SPOD, §47a).

Pěstouni se často staví negativně k odborné péči a vzdělávání. Častým argumentem je „vychovali jsme dobře své děti, dovedeme vychovat i to přijaté“, který však nelze akceptovat. Děti, které jsou svěřovány do náhradní rodinné péče, jsou postiženy okolnostmi ztráty vlastní rodiny a jejich péče a výchova je proto náročnější, než u dětí vlastních. Na druhé straně i všichni odborníci, kteří se podílejí na organizaci a poradenství v náhradní rodinné péči, by mimo odborného zájmu měli také projevit lidské pochopení, které umožní hlubší vhled do rodinné funkčnosti. Důležité je vytvořit vzájemnou důvěru, aby pěstouni měli jistotu, že odborníci se jim snaží pomoci a dobře své práci rozumějí (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002, s. 47-49).

Pěstouni by měli mít na paměti, že ať už se původní rodina starala o dítě sebehůř, byla a vždy bude jeho součástí. Měli by s dítětem o původní rodině mluvit a vyvolávat přijatelné vzpomínky. Kontakt s původní rodinou je vždy nutné posuzovat individuálně. Vždy by mělo jít především o potřeby a zájmy dítěte (Archerová, 2001, s. 96).

Jak uvádí Zezulová, důležitou otázkou NRP je, zda je pěstoun rodič. Přestože odborníci namítají, že by se pěstoun do role rodiče stavět neměl, zkušenosti autorky vypovídají o tom, že děti nechtějí další tety, ale touží po tom, oslovovat někoho „maminko“. Lidskost, se kterou přijímají pěstouni děti do svých srdcí, je to nejcennější, co jim mohou dát (Zezulová, 2012, s. 72-73).

Podle zahraničních vzorů se nemají v České republice pěstouni stavět do pozice rodičů a dítě si „nárokovat“ ani v případech dlouhodobé pěstounské péče, což je patrné z novely OSPOD, kde je pěstoun označen jako „osoba pečující“ a termín rodič je užíván pouze pro označení biologických rodičů. Z psychologického hlediska bude mít toto konkrétní důsledky. Je velký rozdíl mezi termíny „pečovat“ a „být rodičem“. Zatímco pečovat o dítě může každá odpovědná dospělá osoba, která zabezpečí jeho základní potřeby, tak vychovávat a poskytovat lásku ne. Výchova je složitý a dlouhodobý proces, ve kterém jde o kvalitu vztahů, předávání hodnot, formování osobnosti a vzájemné působení mezi rodičem a dítětem. Proto zvláště u dlouhodobé pěstounské péče nelze popřít, že pěstouni z hlediska psychických potřeb dítěte plní funkci rodiče (Koluchová, Sobotková, 2004 in Sobotková, Očenášková, 2013, s. 16-17).

Zezulová zdůrazňuje, že soudní řízení v případě náhradní rodinné péče trvají velmi dlouho, přitom každý den, který dítě prožije mimo rodinu, je mu ke škodě. Navíc je neustále poukazováno na to, že čím dříve se děti dostanou do náhradní rodinné péče, do rodiny, tím méně jsou zatíženy deprivací. Přesto mnoho dětí zůstává nesmyslně dlouho u biologických rodičů, kde jsou týrané, hladové a zneužívané, vystrašené nebo apatické, vyzbrojené zvířecími pudy k přežití, jsou opožděné ve vývoji a mají řadu poruch chování (Zezulová, 2006, s. 111).

Pěstouni by měli přijímat bez vzteku a lítosti limity dítěte a mít radost z jeho úspěchů. Pomáhat mu, naslouchat, stát po boku a v případě problémů nad ním nelámat hůl. Dát najevo svůj postoj, ale nestát proti němu. A v případě potřeby kontaktovat odborníky (Prošková, 2012, s. 49).

3.3 Příbuzenská pěstounská péče

V případě, že se dítěte ujme osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou (OZ, §962).

Příbuzní často prožívají velké dilema, zda dítě přijmout do péče či nikoliv a rozhodování je procesem. Příbuzní se někdy musí rozhodovat pod tlakem a neměli by být při rozhodování sami. Potřebují odbornou pomoc zejména v případě, kdy zájem dítěte vyžaduje okamžité řešení, aby si dokázali uvědomit své limity, možnosti a se situací se srovnali. Jiná situace nastává v případech, kde příbuzní vidí, že biologický rodič ve výchově dlouhodobě selhává, snaha pomoci mu není efektivní, a tak sami podávají návrh na svěřením dítěte do své péče. Toto rozhodnutí a následné přemístění dítěte není pro ně překvapením (Nadační fond J&T, s. 26-27).

Příbuzní neprocházejí procesem zprostředkování, ale podávají přímo návrh na soud o svěřením dítěte do pěstounské péče. Soud si může vyžádat různé podklady, zabývá se vazbami dítěte na příbuzného, zjišťuje, zda příbuzný žadatel je vhodný pro řádnou péči o dítě a rozhoduje vždy individuálně. Příbuzní se často musí rozhodovat okamžitě, nemají moc prostoru na zvážení situace a se svěřením dítěte musí souhlasit. Někdy je využíváno krizového institutu předběžného opatření pro případ ohrožení života a zdraví dítěte, o kterém soud rozhoduje nejpozději do 24 hodin od podání návrhu (Nadační fond J&T, s. 12-13).

Prarodiče mají také povinnost uzavírat dohodu o výkonu pěstounské péče a ročně naplňovat 24 hodin vzdělávání, takže musí využívat služby, které neznali nebo využívat nechtěli (Nadační fond J&T, s. 24-25).

4 SPECIFIKA PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Příbuzenská pěstounská péče je typ náhradní rodinné péče prostřednictvím příbuzných, nejčastěji prarodičů. Méně často se potom objevují v roli pěstounů starší sourozenci, tety nebo strýcové a další příbuzní (Gabriel, Novák, 2008, s. 48).

Jedním z nejtěžších rozhodnutí soudu je svěření dítěte do péče staršího sourozence. Sourozenec, který dostane do péče mladší dítě, potřebuje intenzivní podporu úřadů i podpůrných služeb a potřebuje odlehčovací služby. Mladého člověka čeká několikaletá práce s výchovou sourozence, omezení snů, komplikace při partnerských vztazích a při zakládání vlastní rodiny, ale současně cítí silnou touhu pomoci svému sourozenci, za kterého cítí odpovědnost. Pro mladšího sourozence je velikým tématem uvědomění si, kým vlastně je, kdo má rodičovskou autoritu a zda je vůči sourozenci respektována (Nadační fond J&T, s. 24).

Mezi nejčastější příčiny příbuzenské pěstounské péče patří:

- Úmrtí rodičů
- Mládí a nezralost matky
- Psychiatrická diagnóza nebo závislost
- Výkon trestu u rodičů
- Odebrání dítěte ze sociálně patologických podmínek (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009 in Uhlířová, 2010, s. 6).

V případech ohrožení dítěte a hrozícímu odebrání rodičům, zjišťují pracovníci sociálně-právní ochrany dětí možnosti péče o dítě v širší rodině, jehož součástí bývají příbuzní. Někdy jsou to sami příbuzní, kdo žádá orgán sociálně-právní ochrany dětí o pomoc, protože vidí, že rodiče nefungují. Taková situace je pro příbuzné velmi těžká, a proto potřebují podporu a projev pochopení ze strany pracovníků úřadu. V současné době se nabízí vzdělávání a setkávání pěstounů, někdy dokonce zaměřené speciálně na příbuzenskou pěstounskou péči, které mohou příbuzní, jež mají v plánu převzít péči o dítě, navštívit. Při vzájemném sdílení a setkání s různými příběhy zjistí příbuzný, který zvažuje možnost pěstounské péče, že není se svojí situací sám (Nadační fond J&T, s. 34).

Možným typem umístění dítěte k příbuzným je náhlé umístění na základě předběžného opatření, kdy budoucí pečovatel nemá příliš času pro rozhodování. Druhým typem je umístění dítěte jen jako přechodné řešení, kdy příbuzní nedokáží o dítě dlouhodobě pečovat a starají se jen do doby, než je nalezen jiný způsob péče. Třetím typem je umístění

k příbuzným na základě předchozího umístění dítěte v ústavní péči. Příbuzní o této situaci často vůbec nevědí, a v momentě, kdy je pracovníci OSPOD o ústavní péči příbuzného dítěte informují, převezmou péči o dítě (Nadační fond J&T, s. 22-23).

Nejčastější možné přístupy příbuzných ke vzniklé situaci:

- Příbuzný vzniklou situací trpí, což se projevuje nepřátelskými pocity vůči dítěti nebo sobě.
- Příbuzný se obětovává a nemyslí na sebe a své potřeby.
- Pečovatel manažerem, kdy příbuzný situaci aktivně řeší, myslí na sebe, dítě i další členy domácnosti.

Velmi často se v praxi u pečujících příbuzných objevují všechny tři zmíněné přístupy, které se vzájemně prolínají a pro pěstouny představují bludný kruh. Na počátku péče často začínají jako manažer, který si zachová chladnou hlavu. Přecení však své síly, přestanou situaci zvládat a nemyslí na své potřeby. Ozve se vyčerpání a zdravotní problémy, trpí a následně začne dítěti vyčítat, že musel kvůli němu přinést oběť a za vše může dítě (Uhlířová, 2010, s. 7-11).

Z důvodu vyhrocených situací a případných komplikací je vhodné domluvit předem formu kontaktu dítěte s rodiči. Dohodu by měli respektovat příbuzní i rodiče dítěte. Nikoho nelze k sestavení dohody nutit, ale tlumí se tím emoce a řeší případná nedorozumění. Kontakt dítěte s biologickými rodiči je velmi důležitý, a čím více je posilován, tím větší je šance na návrat dítěte do své rodiny. Vzájemný kontakt u příbuzenské pěstounské péče je těžší po stránce prožitkové, ale snazší po té praktické (Nadační fond J&T, s. 51).

I v případě dohody je nutno počítat s občasným porušováním pravidel kontaktu, jelikož mají mezi sebou příbuzní a rodiče často mnoho nedořešených sporů. Z toho důvodu někdy příbuzní brání kontaktu mezi dítětem a rodiči. Naopak rodiče dítěte často zahrnují příbuzné výčitkami, že jim ukradli děti. U příbuzenské pěstounské péče často probíhá kontakt v domácnosti příbuzného nebo rodiče. V případě, že jsou v rodině velké spory a osobní kontakt je méně častý, většinou se děje alespoň tzv. mentální kontakt, kdy si příbuzní s dětmi povídají nad fotografiemi o jeho rodičích a ukazují vzájemnou podobu. Dítě se tak může ptát, přemýšlet a cítit se součástí rodiny (Nadační fond J&T, s. 57-58).

4.1 Pozitiva příbuzenské pěstounské péče

Předností tohoto typu pěstounské péče je nejbližší řešení rodinné krize. Pěstouni jsou nuceni sebrat všechny své síly, přičemž jim k tomu pomáhá pocit, že dělají správnou věc. Prarodiče často duševně omládnou, učí se a poznávají nové věci a jejich život se tak stane pestřejší. V péči své širší rodiny děti znají své kořeny, rodinné hodnoty a netrpí tak poruchami vnímání vlastní identity. Tato forma NRP je vzhledem k pokrevnosti stabilnější (Uhlířová, 2010, s. 51-52).

Podle Matějčka již dávno neplatí předsudky o nevzdělaných babičkách. Dle výzkumů jsou prarodiče první, kdo pomůže rodině v případě problémů a těžkostí a ochotně pomáhají i s dítětem. Mají víc zkušeností i odpovědnosti a často jsou i vychovatelsky informovanější než mladí rodiče (Matějček, 1994, s. 22).

V případě výchovy dítěte prarodiči, což je nejčastější možnost příbuzenské pěstounské péče, je velkou výhodou, že babička a dědeček znají jednoho z rodičů od dětství. Jsou motivováni k výchově vnoučete, jelikož v něm vidí pokračování svého rodu a také část své genetické výbavy. Prarodiče nabízejí dítěti přemíru lásky a vkládají do něho naděje (Matějček, 1999, s. 50-51).

Pro děti, které byly svěřeny do péče příbuzných, často přichází úleva. Traumatizované nebo unavené děti, ať už rodiny, kde mu vlastní rodiče ubližovali a zanedbávali ho nebo z pobytu v dětském domově, se u svých příbuzných cítí konečně v bezpečí. Pocítí jistotu, že mohou mít někoho rádi a jsou za tyto životní podmínky vděčné (Uhlířová, 2010, s. 17).

Mezi největší pozitiva a výhody umístění dítěte do péče příbuzných patří zejména navázaný vztah mezi dítětem a příbuzným. Dítě příbuzného zná, důvěřuje mu a často mezi nimi existuje silné pouto, což působí jako podpůrný nástroj pro dítě, které odchází z péče rodičů. Nejčastější jsou případy prarodičů, kteří již s výchovou a péčí o dítě pomáhali od jeho útlého věku. Další výhodou je pro dítě znalost prostředí, zkušenost s blízkou osobou i prostředím, kde žije. Dítě není vystaveno náročné aklimatizaci a může lépe přijmout změnu. Navíc při tomto typu pěstounské péče je u dítěte zachována rodinná identita, protože zůstává součástí vlastní rodiny a ví, kam patří. Současně zná historii své rodiny, má zachované rodinné fotografie a především společné zážitky. Často se vyskytuje výhoda zachování vztahu s biologickým rodičem a častý kontakt s nimi. Dítě nemusí přerušit vztahové pouto a pro biologické rodiče je zachované pouto s dítětem motivací pro to, aby si dali život do pořádku a přijali zpět dítě do své péče. Výhodou je také stálost širších poměrů, kdy dítě zná další

příbuzné (sestřenice, bratrance, tety, strýce atd.) a dítěti zůstávají zachovány vazby na ně (Nadační fond J&T, s. 13-14).

Dítěti prospívá obětavá láska a péče příbuzného. Také pocit bezpečí a vědomí, že se má na koho spolehnout, jsou pro něj důležité. Pozitivní pro příbuzného pečovatele je pocit zadostiučinění a vlastní smysluplnosti (Uhlířová, 2010, s. 10).

4.2 Úskalí příbuzenské pěstounské péče

Nadační fond J&T ve své metodické příručce uvádí jako největší riziko a poměrně častý problém při umístění dítěte do péče příbuzných opakování nevhodné péče. Příbuzní neprocházejí odbornou přípravou, neprovádí se odborné posuzování jejich schopností a děti jsou tak někdy umístěny do péče příbuzných, kteří sami nemuseli zvládnout výchovu svých potomků a opakují stejné chyby. Někdy prarodiče sami přiznají, že se obávají toho, že budou opakovat stejné chyby a nevhodnou výchovu jako u svých dětí. Pozitivní je, pokud si to prarodiče uvědomují a snaží se o změnu výchovného stylu. Dalším rizikem mohou být nedostatečné výchovné schopnosti příbuzného pečujícího. Pokud sám pochází z nedostatečně výchovně podnětného prostředí a selhával u vlastních dětí, má tendenci uplatňovat stejné výchovné přístupy a ve výchově svěřeného dítěte potom chybí učení hodnotám, ohleduplnosti či řešení různých životních situací. V případech rodinných tragédií, kdy dochází k úmrtí rodiče, vážnému onemocnění, uvěznění či závislosti zasahuje tato událost i příbuzné, kteří se sami ocitají v krizi a potřebují pomoc. Příbuzný už potom nemá sílu pomoci dítěti, uvědomuje si své omezení a viní se za to, což krizi prohlubuje. Dítě potom trpí odloučením od rodiče, zcela chybí společné radostné okamžiky nebo nejsou dostatečně společně prožívány. Riziko spojené se svěřením dítěte do péče příbuzného také může být v narušených vztazích v širší rodině, ke kterému může dojít vlivem umístění dítěte k příbuznému, které chtěli do péče i jiní příslušníci rodiny. Může tak dojít k velkým konfliktům uvnitř rodiny. Děti se potom stávají svědky ostrých výměn názorů. Často slyší, že jsou důvodem porušení vztahů v rodině, což snižuje jejich sebehodnotu a uzavírají se do sebe (Nadační fond J&T, s. 14-17).

Problematický bývá věk pěstounů – prarodičů, který hraje při výchově dítěte roli především při řešení problémů dítěte, kde se projeví generační rozdíly. V současné přemodernizované době se objevuje zejména „internetová“ a „mobilová“ propast. Prarodiče se tak hůře vcítí do problémů dítěte a nejsou dětem vhodnými životními inspirátory. Vzhledem ke společné životní historii a zejména velkým emocím je u pěstounů – prarodičů také často vykazován

extrémní přístup k biologickým rodičům dítěte. Jsou známy dva typy přístupu k synovi/dceři. V jednom pěstouni – prarodiče brání synovi/dceři v kontaktu s dítětem, přestože k tomu není žádný důvod a kontakt by dítěti prospěl. Druhým extrémním přístupem pěstounů – prarodičů je naopak omlouvání syna/dcery, přehlížení jejich nezájmu a negativních vlivů vůči dítěti (Gabriel, Novák, 2008, s. 48-49).

Mezigenerační rozdíly přináší mnoho obtíží, kdy starší příbuzní nestačí dětem fyzicky a finančně. Často jim nerozumí a nedokáží uspokojovat potřeby dětí v oblasti koníčků a zálib. Tyto problémy vrcholí zejména v období puberty vzájemným obviňováním a konflikty, což může způsobit náhradnímu rodiči zdravotní problémy. Jsou známy i případy, kdy se dítě za svého staršího příbuzného stydí (www.pestounskapece.cz, 2010, s. 32).

Úskalím příbuzenské pěstounské péče se také stává utajování závažných informací, protože příbuzní nechtějí přiznat, že se dítěti nedaří překonat trauma z odloučení a soužití s vlastním rodičem. Příbuzní se někdy bojí, že jim bude dítě odebráno pro chyby ve výchově, tak problémy skrývají a tím dítěti škodí (Nadační fond J&T, s. 17).

Mezi pečujícími příbuznými je spousta takových, kteří si vzali dítě v raném věku, kdy dítě nemělo zkušenost se svým rodičem a nemá vzpomínky. Přesto probíhá ne/pravidelně kontakt s biologickým rodičem. Dítěti je v takovém případě sděleno, že je to máma/táta a má zmatek v tom, kdo je vlastně rodič, když považuje za mámu babičku. V případě dalších složitých rodinných vazeb, kdy má dítě někde další sourozence nebo nových partnerů svých biologických rodičů, bývá projevem zmatku často agrese. Přichází stavy úzkosti a strachu, které se mohou projevit psychosomaticky, např. pomočováním. Pro pečovatele z toho plyne doporučení být pravdiví, otevření a poskytovat dítěti informace, co se děje, plánuje, na co se má připravit a snažit se objasňovat důvody, proč se to děje (Uhlířová, 2010, s. 26-27).

4.3 Vzdělávání pěstounů a možnosti poradenství

Jak již bylo uvedeno, i příbuzní pěstouni podepisují dohodu o výkonu pěstounské péče a současně musí plnit zákonnou povinnost vzdělávání v rozsahu 24 hodin v průběhu 12 po sobě jdoucích měsíců od doby vzniku pěstounské péče.

Příbuzným pěstounům je třeba nabízet povinné vzdělávání velmi citlivě. Nejlépe s příbuznými probrat, jak bude seminář probíhat, co užitečného jim může kurz nabídnout nebo kdo tam přijde. Organizace pověřené k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče

u příbuzných pěstounů totiž často narážejí na neochotu se vzdělávat a výtky vůči nově nastavenému systému. Někdy je za neochotou vzdělávání i horší zdravotní stav pěstouna či jiného člena rodiny nebo problém s hlídáním dítěte. Naštěstí právní úprava nenabízí jen klasické semináře, ale i jiné formy vzdělávání či služeb:

- Terénní služba.
- Vzdělávání ve skupině příbuzných.
- Rodinná terapie, která pomůže zklidnit vztahy.
- Odlehčovací služby v podobě hlídání dětí v době vzdělávání.
- Doučování dětí za pomoci dobrovolníků.
- Asistence při setkáních dětí s biologickými rodiči (Nadační fond J&T, s. 52-55).

Odborná pomoc je poskytována pěstounovi při řešení náročnějších problémů, které jsou posuzovány především z hlediska souvislosti s výkonem pěstounské péče. Pomoc je nabízena většinou ve formě terapie. Často se jedná o psychologickou či jinou odbornou pomoc při zpracování odloučení dítěte od rodičů a navázání citové vazby s pečující osobou, zpracování identity dítěte nebo terapie pro samotné pěstouny. Pomoc poskytuje doprovázející organizace (Nadační fond J&T, 2014, s. 15).

V rámci podpory příbuzných pěstounů je třeba:

- Umožnit rodinnou terapii.
- Poskytovat vzdělání a poradenství.
- Poskytovat odlehčující péči (Uhlířová, 2010, s. 52).

Odlehčující péči můžeme rozdělit na:

- Účelovou po dobu, kdy nemoc, účast na vzdělávání pěstouna či úmrtí v rodině znemožňuje nebo ztěžuje péči o svěřené dítě.
- Neúčelovou z důvodu psychohygieny pěstouna v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů, kterou lze rozdělit do kratších úseků (Nadační fond J&T, 2014, s. 13-14).

Podle §4 prováděcí vyhlášky k zákonu OSPOD se poskytuje poradenství osobě pečující:

- Při řešení problémů sociálních, psychických, souvisejících s péčí o dítě.
- Péči o dítě se zdravotním postižením.
- Při vzdělávání dítěte a jeho zájmové činnosti.
- Využívání sociálních služeb (Vyhláška, §4).

Požádá-li pěstoun o poradenství, musí je doprovázející organizace poskytnout osobou odborně způsobilou pro poskytování sociálně-právní ochrany. Poradenství patří k důležité

oblasti v životě pěstouna a slouží také jako prevence proti předčasnému ukončení pěstounské péče (Nadační fond J&T, 2014, s. 19).

Vzhledem k tomu, že dohody o výkonu pěstounské péče nezprostředkovávají pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí, ale i neziskové organizace, které mají pověření krajského úřadu, a následně o pěstounské péči rozhoduje soud, je velmi důležitá interdisciplinární spolupráce. Pěstounská péče není předmětem jedné instituce. Jak uvádí Hellebrandová, odborníci by měli pracovat ve vzájemné spolupráci, aby nedocházelo k poškozování klientů a byla poskytnuta kompletní a rychlá péče. Jako možné bariéry spolupráce uvádí:

- Mocenské zájmy organizace.
- Důvěra klienta.
- Kompetentnost odborníků.
- Stereotypy.
- Rozdíly profesí (Hanušová, Hellebrandová, 2006, s. 5).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM V OBLASTI PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje nejprve všeobecně na formy náhradní rodinné péče a jejich charakteristiku. Podrobněji je zde rozepsána pěstounská péče - její historie, bližší charakteristika a typy a dále různá specifika této formy NRP.

Praktická část je zaměřena na příbuzenskou pěstounskou péči, zjištění informací o životě pěstounů, jak tato událost změnila jejich život, co jim přineslo pozitivního a naopak negativního, jak se změnily zejména vztahy v rodině a také jak zvládli pěstouni změnu rolí.

Rodina, do které se dítě narodí, je pro něj nejdůležitějším uskupením a vnímá ho jako samozřejmost. Všechny děti bohužel nemají to štěstí, aby je vychovávali rodiče a žili ve své rodině, do které se narodí. V případě, že dojde v rodině k nějakým poruchám, v největší míře to odnášejí právě děti.

Jak uvádí Zelená, poruchou rodiny nazýváme stav, kdy nejsou, ať už z objektivních či subjektivních příčin, plněny základní rodinné funkce nebo jsou plněny nedostatečně (Zelená, 2006, s. 7).

Náhradní rodinná péče je potom při nefunkčnosti rodiny pro dítě nejvhodnějším řešením, ale samozřejmě také není bezproblémová. Ve své práci se proto snažím odkrýt nejen pozitiva, ale i úskalí příbuzenské pěstounské péče.

5.1 Metody; cíle výzkumu

Metody výzkumu

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum a metodu hloubkového polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se o nejčastěji používanou metodu, při které můžeme pomocí otevřených otázek proniknout do hloubky řešeného problému. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem sestavených otázek, které jsem složila na základě stanoveného hlavního výzkumné cíle. V průběhu některých rozhovorů potom ještě vyplynuly další otázky.

Cíl výzkumu

Nejprve si musíme stanovit, jaké jsou výzkumné cíle a k jaké skupině osob se vztahují. Důležité je také si uvědomit, komu naše cíle budou prospěšné, koho budou zajímat či zda někomu přímo pomohou (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 62).

Cílem mé práce je popsat příbuzenskou pěstounskou péči, vysvětlit, v čem jsou její pozitiva a také odkrýt úskalí tohoto typu pěstounské péče. Tyto podklady jsou využitelné zejména

v oblasti školství pro pedagogy, výchovné poradce, sociální pedagogy, sociální pracovníky OSPOD i v neziskovém sektoru, kteří s dětmi a jejich pěstouny pracují, řeší problémy a mnohdy si neuvědomují, co tato náhradní péče obnáší a jaké problémy z ní plynou.

Hlavní výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem je zjistit „pozitiva, a naopak úskalí příbuzenské pěstounské péče.“

Dílčí cíle

1. Zjistit důvod rozhodnutí stát se pěstouny.
2. Určit vliv pěstounské péče na příbuzenský vztah s biologickými rodiči.
3. Zmapovat pozitiva a negativa pěstounské péče očima pěstounů.
4. Porovnat názory pěstounů na povinné vzdělávání.

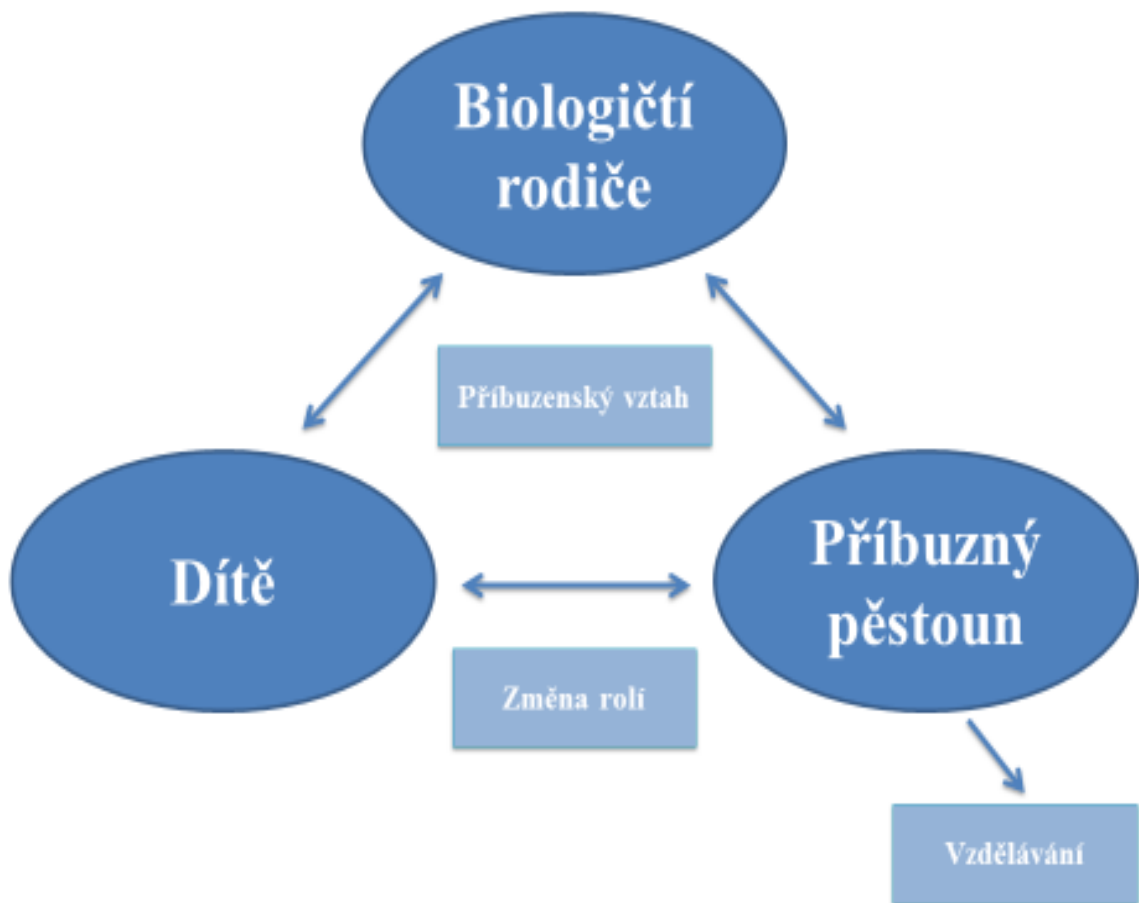
Konceptuální rámec výzkumu

Na začátku našeho zkoumání jsou různé předpoklady a teorie, které představují konceptuální rámec výzkumu. Nejprve musíme vyjádřit výzkumný problém, na co se zaměříme. Tento problém má podobu oznamovací věty a je často zaměřen na určitou konkrétní skupinu (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 64-65).

Výzkumným problémem je příbuzenská pěstounská péče, která je nejčastější formou NRP v České republice. V současné době najdeme na trhu spoustu publikací věnovaných náhradní rodinné péči, včetně pěstounské péče, ale není v nich dostatečný prostor věnovaný právě příbuzným pěstounům a obecné povědomí o této formě NRP také není příliš velké. Příbuzenská pěstounská péče je vždy vyústěním nějaké rodinné krize, jejichž problémům jsou vystaveny nezletilé děti. Rodiče se o ně dlouhodobě nemohou nebo nechtějí starat a jejich výchova a péče přechází na příbuzné. Děti i pěstouni se pak potýkají nejen s příbuzenskými vazbami, ale i se změnou rolí a pěstouni i s povinným vzděláváním.

Následně je velmi důležité definování klíčových konceptů, což je úzce spojeno s teoretickou částí. Jeho absence často vede k chybám. Definování zajišťuje výzkumníkovi pevnější uchopení tématu (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 66).

Na následující stránce jsou do konceptuálního schématu graficky znázorněny nejdůležitější definované termíny výzkumného problému.

Obr. 1 Konceptuální schéma
Zdroj: Autorka

Dítě → pěstoun

Příbuzenská pěstounská péče je velkým zásahem do fungování široké rodiny a jejich citových vazeb. Do pěstounské péče je svěřováno dítě, o které se nestarají jeho biologičtí rodiče. V případě příbuzenské pěstounské péče zůstává toto dítě v rodině, je svěřeno do výchovy a péče svého příbuzného, nejčastěji to bývají prarodiče. Pěstounům se tak velmi změnil jejich dosavadní životní styl, zvyky, často musejí opustit zaměstnání, což má za následek sociální izolaci i zhoršení finanční situace, vzdávají se svého volného času a zálib ve prospěch příbuzného dítěte. Proto chci zjistit, co je k tomuto kroku vede, jaká je hlavní motivace pro přijetí příbuzného dítěte do pěstounské péče.

Pěstoun → biologický rodič

V případě pěstounů, kteří si berou do pěstounské péče příbuzné dítě, je mezi pěstounem a biologickým rodičem dítěte již vytvořená citová vazba. Nejčastěji jsou to případy, kde se jedná o vztah matka – dcera, kdy matka přebírá do pěstounské péče nezletilé dítě své dcery, tedy své vnouče. Pěstoun má tak vztah a citové vazby nejen ke svěřenému dítěti, ale i k jeho biologickému rodiči. Zajímá mě, jak pěstounská péče ovlivnila právě vztahy pěstounů s biologickými rodiči dítěte.

Pěstoun → změna rolí

Lidé, kteří si berou během rodinné krize do pěstounské péče příbuzné dítě, mají k němu již nějaký vztah, vytvořené vazby. Jedná se o babičky, dědečky, sourozence, tety či strýce. Okamžikem, kdy je jim svěřeno dítě do pěstounské péče, stávají se z nich navíc také náhradní rodiče. Nesou za dítě zodpovědnost, musejí ho vychovávat, starat se o něj, pečovat a rozvíjet jako rodiče. Najednou se tedy musí vyrovnat se změnou role např. z babičky se současně stane náhradní maminka. Výzkumem budu zjišťovat, jak se pěstouni vyrovnali s touto změnou rolí.

Pěstoun → povinné vzdělávání

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí má pěstoun povinnost vzdělávat se v rozsahu 24 hodin za rok od podpisu Dohody o výkonu pěstounské péče. Toto ustanovení se týká i příbuzenské pěstounské péče. Vzhledem k tomu, že se jedná o příbuzné, kteří děti znali už před svěřením do pěstounské péče a nějakým způsobem je vychovávali i dřív, chci zjistit názor pěstounů na povinné vzdělávání. Budu se zabírat zejména rozsahem vzdělávání a tím, zda je pro pěstouny vzdělávání užitečné a využívají získané znalosti při výchově a péči o svěřené dítě.

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky mají podobu tázacích vět a musí být jasně formulované, i když kvalitativní výzkum umožňuje určitou otevřenost a improvizaci. Důležité je, aby otázky byly v souladu se stanoveným cílem a dále, abychom rozpoznali, zda bylo na otázku odpovězeno. V průběhu sběru dat je výzkumná otázka stále prověřována tak, aby jednotlivé odpovědi na

specifické otázky na závěr poskládaly odpověď na otázku základní (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 69-70).

Hlavní výzkumná otázka

Jaké jsou pozitivní stránky a jaká úskalí přináší příbuzenská pěstounská péče?

Na hlavní výzkumnou otázku proto v mém výzkumu navazovaly čtyři dílčí (specifické) otázky kvalitativního výzkumu - polostrukturovaného rozhovoru:

1. Proč jste se stali pěstouny?
2. Ovlivnila pěstounská péče Váš vztah s biologickými rodiči dítěte?
3. Jaké jsou pro Vás na základě zkušeností pozitivní a negativní stránky příbuzenské pěstounské péče?
4. Jaký je Váš názor na povinné vzdělávání pěstounů?

Následovaly jednotlivé otázky pro respondenty z každého okruhu tak, aby na sebe logicky navazovaly. Jednotlivé otázky nebo jejich pořadí jsem měnila dle potřeby s ohledem na vývoj rozhovoru. Kompletní scénář je přílohou bakalářské práce P I.

5.2 Výběr respondentů

Při výběru respondentů jsem vycházela z metody **graduální konstrukce vzorku**. Nejprve jsem oslovila pěstouny, které již osobně znám z veřejných přednášek a besed, jichž se společně s nimi pravidelně účastním v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově. Tam jsem současně vykonávala i svoji praxi a vedoucí poradny mi následně zprostředkovala kontakty na další pěstouny z okresu Vyškov.

Okres Vyškov jsem volila z toho důvodu, že je vzhledem k mému bydlišti pro mě dostupný. Zvolila jsem 5 rodin, které mají v pěstounské péči příbuzné dítě. Rozhovory probíhaly s pěstouny, nikoliv s dětmi. Ve čtyřech případech se jedná o babičky, které mají v pěstounské péči svá vnoučata, v jednom případě o mladou ženu, která měla v době rozhovoru v pěstounské péči svého bratra.

Stručná charakteristika jednotlivých respondentů:

Respondent č. 1

R1 – žena, zhruba 50 let, babička, která má v pěstounské péči svoji čtyřletou vnučku, kterou má v pěstounské péči 2 roky.

Respondent č. 2

R2 – žena, zhruba 35 let. V pěstounské péči má svého bratra, který má dvacet dva let (pozn. studuje, proto stále trvá pěstounská péče, i když je zletilý). V pěstounské péči má bratra od jeho deseti let.

Respondent č. 3

R3 - žena, zhruba 45 let, babička, která má v pěstounské péči téměř tříletou vnučku od své dcery, kterou má v pěstounské péči asi dva roky.

Respondent č. 4

R4 - žena, asi 55 let, babička, která má v pěstounské péči svoji dvou a půlletou vnučku, kterou má v pěstounské péči zhruba 2 roky. Jedná se o dítě její nejmladší dcery.

Respondent č. 5

R5 - žena, zhruba 50 let, babička, v pěstounské péči její téměř osmiletá vnučka, kterou má v pěstounské péči již tři a půl roku. Vnučka je fyzicky i mentálně handicapovaná.

5.3 Sběr dat

Sběr dat probíhal od v období březen – říjen 2016 metodou **hloubkového polostrukturovaného rozhovoru**, který jsem si připravila před zahájením výzkumu. Všechny rozhovory probíhaly na základě předchozí osobní nebo telefonické konzultace v předem dohodnutém termínu v domácím prostředí respondentů. Všechny rozhovory probíhaly uvolněně, v klidné atmosféře a respondenti ochotně odpovídali na všechny otázky. Ani v jednom případě se nestalo, že by respondent odmítl odpovědět na některou z otázek. U tří rozhovorů byly přítomny i samotné děti v pěstounské péči, které však nijak nenarušovaly průběh rozhovoru. Po formálním představení sebe i své práce jsem vždy nejprve požádala respondenty o informovaný souhlas, který je přílohou bakalářské práce P III. Po vyjádření jejich souhlasu probíhal samotný rozhovor, který byl po celou dobu

zaznamenáván na diktafon. Přepis jednoho audio záznamu je jako vzor uvedený v příloze P II.

Po ukončení rozhovoru ve většině případů ještě probíhalo povídání v přátelském duchu a následné poděkování.

Scénář rozhovoru:

Dílčí otázka č. 1 - Proč jste se stali pěstouny?

- V jakém příbuzenském poměru je dítě, které máte v pěstounské péči?
- Současný věk dítěte?
- Jak dlouho máte dítě v pěstounské péči?
- S kým máte podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče?
- Proč jste se stali pěstouny?
- Jak dlouho jste zvažovala možnost, vzít si příbuzné dítě do pěstounské péče?

Dílčí otázka č. 2 - Ovlivnila pěstounská péče Váš vztah s biologickými rodiči dítěte?

- Jak probíhá Váš kontakt (coby pěstouna) s biologickými rodiči dítěte?
- Ovlivnila pěstounská péče Váš předchozí vztah s biologickými rodiči dítěte?
- Co se změnilo?
- Jak nyní vycházíte s rodiči dítěte?
- Uvědomujete si možné umístění dítěte zpět do biologické rodiny?
- Mluvili jste někdy dřív s dítětem o jeho možném návratu k rodičům?
- Je dítě v kontaktu s rodiči?

V případě kladné odpovědi následují otázky:

Jak probíhá setkání?

Jak z Vašeho pohledu reaguje dítě po odchodu biologického rodiče/čů?

Je z Vašeho pohledu frekvence setkávání dítěte s rodiči dostačující?

V případě záporné odpovědi následuje otázka:

Z jakého důvodu?

Dílčí otázka č. 3 - Jaké jsou pro Vás na základě zkušeností pozitivní a naopak negativní stránky příbuzenské pěstounské péče?

- V čem spatřujete z Vašeho pohledu pozitiva a výhody toho, že jste se stala pěstounkou příbuzného dítěte?
- Co bylo pro Vás hlavní motivací pro pěstounskou péči?

- Umíte si představit, co by bylo s dítětem, kdybyste si ho nevzala do pěstounské péče?
- Jak pěstounská péče pro dítě ovlivnila Váš partnerský vztah a rodinný život?
- Jak se tato událost podepsala na chování Vašich nejbližších přátel?
- Jaké jsou vaše zkušenosti se širokým okolím (sousedé, škola...)?
- Setkala jste se někdy s negativní nebo až zlou reakcí okolí, která souvisela s výkonem pěstounské péče?
- V čem je pro Vás role náhradního rodiče nejtěžší?
- Jak jste se vyrovnala se změnou rolí, když jste najednou místo babičky/sestry musela přejít do role náhradního rodiče?
- Změnilo to Váš předchozí vztah s dítětem?
- Vnímala jste změnu spíše pozitivně nebo negativně?
- Které problémy nejčastěji v rámci pěstounské péče řešíte?
- Jakým způsobem řešíte problémové situace?
- Žádáte o pomoc odborníky?
- Víte kam, na které odborníky se v případě potřeby můžete obrátit?
- Využíváte literaturu?

Dílčí otázka č. 4 - Jaký je Váš názor na povinné vzdělávání pěstounů?

- Kde (v jaké organizaci) plníte povinné vzdělání pěstounů?
- Uvítala byste před přijetím dítěte přípravný kurz, který absolvují pěstouni v případě cizí pěstounské péče?
- Která z fází supervize (edukační, podpůrná, kontrolní) je podle Vás nejdůležitější?
- Které z fází supervize (edukační, podpůrná, kontrolní) se Vám dle Vašeho názoru dostává nejvíce?
- Jsou Vám kurzy povinného vzdělávání užitečné v péči a výchově svěřeného dítěte?
- Do jaké míry využíváte při výchově poznatky získané z povinného vzdělávání?
- Myslíte si, že 24 hod. je dostačující rozsah nebo byste uvítali vyšší počet hodin?

Závěr

- Kdybyste znovu byli na začátku a mohli se znovu rozhodnout, zda vzít příbuzné dítě do pěstounské péče, zachovali byste se stejně?
Z jakého důvodu?
příp. Rozhodli byste se pod vlivem zkušeností jinak?

- Litovali jste někdy svého rozhodnutí?
- Chcete ještě něco zdůraznit? Chtěl/a byste se na něco zeptat vy?

5.4 Analýza a interpretace dat

Analýza dat

Se získanými audio záznamy a přepisy jejich textů jsem dále pracovala v rámci zakotvené teorie. Dle Šed'ové je efektivním způsobem pro analýzu dat v zakotvené teorii pomocí otevřeného kódování, kdy je text rozbit na jednotky, přičemž jednotkou může být slovo nebo věta. Jednotkám následně přidělíme kód podle toho, o čem daná část vypovídá (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 211-212).

Na analýze dat jsem proto dále pracovala technikou otevřeného kódování, kdy jsem text rozdělila na jednotky a přiřadila jim kód metodou tužka a papír. Ukázka analýzy metodou tužka a papír je přílohou bakalářské práce P IV.

Analýzu a interpretaci jsem rozdělila na jednotlivé kategorie.

Kategorie č. 1 – Rozhodnutí stát se pěstounem.

Jako hlavní důvod přijetí dítěte do pěstounské péče uvedli respondenti nejčastěji věk a nezralost biologických rodičů, nezodpovědnost, špatné přátele a problémy v rodině jako alkohol, drogy, domácí násilí. Vždy se jednalo o závažné důvody, které by mohly vést k narušení vývoje a výchovy nezletilého dítěte.

R1: „*Dceři nebylo ani 18, byla nezralá.*“

R2: „*Problémy v rodině, alkohol, domácí násilí, bratr sám chtěl z rodiny odejít.*“

R3: „*Požádala mě o to dcera.*“

R4: „*Matka se dostala do špatné společnosti a nebyla schopná se o malou starat. Neměli malou čím žít a dovezla mi ji v zuboženém stavu.*“

V průběhu rozhovorů vyšlo najevo, že většina respondentů možnost vzít si příbuzné dítě do pěstounské péče příliš dlouho nezvažovali. Všichni již měli k dětem vytvořené emoční vazby a nedokázali si představit, že by děti měly skončit v ústavní péči. Někteří s touto variantou již předem počítali, protože viděli, že rodiče nejsou schopni se o své dítě starat a jeden respondent neměl na výběr, protože matka tam prostě dítě nechala a odešla.

R1: „*...dcera to v podstatě rozhodla za nás. Vnučku tady nechala a odešla.*“

R4: „*My jsme s tím tak trošku počítali. Asi 2 měsíce po porodu už jsme viděli, že to nebude fungovat a začali jsme to řešit.*“

R5: „*Nerozhodovala jsem se. Bylo to ze dne na den.*“

Kategorie č. 2 – Vliv pěstounské péče na vztah s biologickými rodiči dítěte.

Většina respondentů uvádí, že pěstounská péče více či méně ovlivnila jejich předchozí vztahy s biologickými rodiči dětí. Někteří pěstouni nemohou odpustit chování biologickým rodičům (svým dětem) a naopak někteří biologičtí rodiče projevují křivdu vůči pěstounům. Pouze v jednom případě uvedl respondent, že se jejich vztahy nezměnily, což se však během dalších otázek ukázalo jako nepravdivé.

R2: „*Ze začátku to bylo divoké. Matka s námi komunikovat nechtěla, ze všeho vinila mě. Časem jsme navázali komunikaci. Ovlivnilo to hodně. Nejprve si myslela, že je to moje chyba. Matka mi vyčetla, že jsem ji ukradla dítě.*“

R3: „*Je jinej. Nemůžu jí to odpustit. Už jsem si myslela, že budu mít svůj život....zlobím se na dceru, že dala přednost svému příteli a malou odsunula. Já jí to nemůžu odpustit.*“

R4: „*Největší konflikty byly tak 3-4 měsíce po porodu. Určitě to ovlivnilo, protože byla na mě hodně sprostá.*“

R5: „*Z mé strany ne, ale z její strany se to změnilo.*“

Čtyři respondenti uvádějí, že jsou s biologickými rodiči v kontaktu, který je často velmi křehký, ale snaží se ho i přesto s ohledem na děti alespoň trochu udržet. Většina z nich věří, že se situace může časem zlepšit. Pouze jeden respondent není v kontaktu vůbec, protože dcera odešla a nehlásí se.

R1: „*Zavoláme si, jsme v kontaktu.*“

R3: „*Už čtvrtý den spolu komunikujeme přes telefon.*“

R4: „*Bavíme se normálně.*“

R5: „*Není, vůbec.*“

Jak je uvedeno výše, respondenti převážně přiznávají, že s nimi biologičtí rodiče jsou v kontaktu, ale nehlásí se ke svým dětem. Buď vůbec, nebo velmi málo, což většinou respondenty trápí nejvíce. Často si takové chování nedokážou vysvětlit, nemohou ho pochopit.

R1: „*Otec není v rodném listě. Matka se dceři už téměř 2 roky neukázala, nemá o ni zájem.*“

R3: „*Málokdy, skoro vůbec. S matkou už se neviděla asi 6 měsíců.*“

R5: „*Matka nemá zájem, otec je ve vězení.*“

R4: „*Otec není, toho nemá uvedeného v rodném listě. Matka jednou za měsíc přijede se na malou podívat.*“

Tři respondenti si dokáží do budoucna představit při splnění určitých podmínek návrat dětí z pěstounské péče zpět k biologickým rodičům, ve většině případů k matce. Pro dva respondenty tato varianta nepřichází v úvahu, vzhledem k situaci, jak se prozatím biologičtí rodiče chovají a jakým způsobem žijí.

R1: „*Samozřejmě. To jsme prvně řešili, když dcera odešla. Já to vím, počítám s tou možností, ale neumím si to představit.*“

R2: „*Ne, nepřichází to v úvahu....Situace je tam stále stejná.*“

R3: „*Já bych byla pro, ale pod podmínkou, že by vše muselo být tak, jak má být, ale já si myslím, že to se nestane, protože moje dcera je citově takový sobeček a je ráda, že je malá u mě.*“

R4: „*Ano, určitě. Rozhodně bych chtěla, aby vyrůstala v rodině, měla úplnou rodinu. Výhledově určitě počítám s tím, že by si ji matka vzala.*“

R5: „*Zatím to nepřichází v úvahu.*“

Kategorie č. 3 - Pozitivní a negativní stránky příbuzenské pěstounské péče očima pěstounů.

Přijetí příbuzného dítěte do pěstounské péče vnímají respondenti pozitivní zejména v tom, že by děti jinak s největší pravděpodobností skončily v ústavní péči, na tom se shodli všichni. Další výhody spatřují v tom, že mají k dětem vytvořené citové vazby a naopak děti k nim. Jeden respondent uvedl, že nevidí žádná pozitiva, nicméně během dalšího rozhovoru vyplynulo, že ke své vnučce příliš přilnula, do „ústavu“ by ji nedala a svého rozhodnutí nelituje. V tomto případě zřejmě respondent nepochopil položenou otázku.

Právě příbuznost a vytvořené citové vazby jsou pro většinu respondentů tím hlavním důvodem, proč přistoupili na pěstounskou péči a uvádějí je jako pozitiva.

R1: „*Dceři nebylo ani osmnáct, byla nezralá. Vnučka tady prostě zůstala.... Nad ústavem jsme ani nepřemýšleli.*“

R2: „...mně se zklidnil život, protože ustaly noční a víkendové situace, kdy jsme tam museli jezdit s přítelem zasahovat...“

R3: „Já bych řekla, že v ničem. Pro mě je to otroctví být jenom s dítětem doma.“

R5: „Citová vazba k vnučce.“

R4: „Jinak by malá skončila v ústavě, to v každém případě.“

Negativních stránek v průběhu rozhovorů respondenti uvedli podstatně více, než těch pozitivních. Mezi nejzávažnější a ty, které je nejvíce trápí, uvedli narušení vztahů v rodině a dále vyrovnání se se změnou rolí. Respondenti, kteří dříve byli pro děti prarodičem nebo sestrou, se najednou museli vyrovnat se změnou role, kdy se s přijetím dítěte do pěstounské péče stali náhradními rodiči a musejí ho tímto způsobem vychovávat. Náročnost změny role uvádějí všichni respondenti s výjimkou R5, což je u něj ovlivněno handicapem dítěte, které si roli pečující osoby neuvědomuje a R5 tedy změnu rolí nepocítil.

R1: „Je to těžké oproti cizím pěstounům v tom, že mám vztah k matce toho dítěte.“

R2: „...Ze sestry, která si s bratrem hrála a byla pro něj oporou, se najednou pro něj stala matka a najednou to byla jiná role. Přeuštění role ze sestry na matku bylo nejtěžší.“

R3: „...Moc jsem k ní přilnula, že ji neberu jako vnučku, ale spíš jako dceru. V tom je to těžký. Já necítím, že bych byla babička.“

R4: „Snažím se, abych ji vychovala co nejlíp.“

R5: „Celkem dobře, nemám s tím problém.“

Velmi často se jako negativní součást pěstounské péče objevuje v odpovědích respondentů fyzická a psychická únava spojená s nemocemi, ať již jejich vlastními nebo s nemocemi svěřených dětí. Tento negativní jev nevedl pouze R2, což je ovlivněno jeho mladším věkem, ve kterém se stal pěstounem. V případě R5, který se stará o handicapované dítě, je vnímán ještě jako velké negativum fakt, že je na vše sám.

R1: „Člověk by rád vypnul, což nejde...psychická a fyzická náročnost, vztahové věci.“

R3: „...Svoji únavu, zátěž. Hlavně, když jsem třeba nemocná.“

R4: „...Třeba, když ona je nemocná.“

R5: „Že jsem na to sama.“

Větší část respondentů se také setkala s negativními reakcemi ve svém okolí, což patří mezi úskalí pěstounské péče. S výjimkou jednoho případu se však vždy jednalo o reakce širokého (cizího) okolí lidí, nikoliv o blízké a přátele. Pouze R2, který má v pěstounské péči svého bratra, se setkal s negativní reakcí ve své rodině, především z matčiny strany a od tchýně.

R2: „*Jedině z matčiny strany a od tchýně, ta se k tomu stavěla záporně, kdy v podstatě mi malovala nejčernější sny, kdy začne tady ve třinácti brát drogy a začne utíkat z domu a podobně, takže spíš nás od toho odrazovala.*“

R3: „*Do očí ne, ale slyšela jsem, co se říká. Já jsem se dozvěděla, jak je možný, když já jako cikánka mám vnučku ve své péči, když moje děti vyrůstaly v děcáku.*“

R4: „*Byly i negativní reakce, že to dělám kvůli penězům.*“

R5: „*Závidí. Třeba, že nemusím chodit do práce a беру ty příplatky, peníze.*“

Reakce svých přátel a nejbližších popisují respondenti veskrze kladně. Babičky, které byly součástí výzkumu se shodly na tom, že pěstounská péče nijak nenarušila jejich přátelské vztahy. Kamarádky jejich rozhodnutí chápou a spíše je obdivují: „*Ze začátku říkali, že mě obdivují, že si do toho v mém věku troufám. Tchýně říkala, že si mě za to váží.*“ (R4)

V případě problémových situací se je většinou respondenti snaží řešit sami, případně za pomoci knih nebo internetu, přestože současně přiznávají, že vědí, kam by se mohli obrátit pro odbornou pomoc. Pouze jeden respondent přiznal, že vyhledal odbornou pomoc v případě potíží. Jednalo se pedagogicko-psychologickou poradnu, služby psychologa i návštěvy psychiatra z důvodu šikany a dalších problémů dítěte zejména ve školním prostředí.

Kategorie č. 4 - Povinné vzdělávání pěstounů.

Povinné vzdělávání vzbudilo u všech respondentů žhavé diskuze a zejména mimo záznam později přiznávali, že je povinné vzdělávání spíše obtěžuje. Někteří je hodnotí dokonce jako šikanu ze strany státu. Pouze jeden respondent uvedl, že ho to baví, dozví se tam věci, které by jinak nevěděl a poznatky ze vzdělávání využívá při výchově. Ostatní to berou jako nutné zlo, které vydrží, když „to musí být“. Všichni respondenti se shodli na tom, že současných 24 hodin povinného vzdělávání ročně je dostačující. Nikdo by neuvítal navýšení počtu hodin. Na dotaz, zda by uvítali přípravný vzdělávací kurz, který absolvují cizí pěstouni, pouze jeden respondent připustil možnost, že by chtěl před přijetím dítěte do pěstounské

péče absolvovat přípravný kurz se vzděláváním, který je povinný pro cizí pěstouny nebo PPPD, ostatní by o takový kurz zájem neměli.

R1: „*Chápu, že je to povinné, ale беру to jako nutné zlo. Zřejmě to tak musí být. Mně to přijde obtěžující. Já to vydržím.*“

R3: „*Já to ani nepotřebuji. Já si říkám, že jsem vychovala 2 děti.*“

Přestože se k povinnému vzdělávání respondenti vyjadřují spíše negativně, současně někteří přiznávají, že jim kurzy „něco dávají“, něco nového se tam dozví a využijí nově získané poznatky při výchově svěřeného dítěte. Z rozhovorů jsem pochopila, že respondentům stačí pocit, že vědí, na koho se v případě potřeby obrátit o pomoc, že vzdělání a pomoc někdo poskytuje, ale vadí jim, že je to povinnost.

Interpretace dat

Zatímco analýza je spíše procesem „stříhání a lepení“, interpretací rozumíme rozbor toho, co jednotlivé kategorie dat znamenají, přičemž oba procesy se vzájemně prolínají. Nelze je striktně oddělit. Interpretaci můžeme také chápat jako opětovné promýšlení, co naše data dokládají, vyjadřují a proč k popsání jevy vůbec vznikají (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 244).

Rozhodnutí stát se pěstounem

V případě příbuzenské pěstounské péče přichází rozhodnutí stát se pěstounem na rozdíl od cizí pěstounské péče neplánovaně. Cizí pěstouni většinou svůj krok dlouho zvažují a rozhodnutí nějakou dobu postupně „zraje“. Probírají to v rodině, rozmyšlejí a zjišťují si informace, vzdělávají se a postupně se na pěstounství dlouhodobě připravují. Příbuzní pěstouni naopak bývají často postaveni před rozhodnutí náhle, aniž by to ve svém dřívějším životě nějak plánovali a zejména, aniž by předem něco o pěstounské péči věděli. Ve většině případů jsou postaveni před volbu „buď si dítě vezmete, nebo skončí v ústavu“. Jak bylo několikrát zmíněno, příbuzní již mají k dítěti vytvořené citové vazby a právě tyto vazby jsou nejčastější motivací pro přijetí příbuzného dítěte do pěstounské péče.

V průběhu výzkumu se objevily různě dlouhá období, která měli příbuzní pro svá rozhodnutí. Dva respondenti byli postaveni do situace, kdy jim tam to dítě prostě „zůstalo“. Biologická matka odešla a dítě bez zájmu nechala na starost své matce. V dalším případě se jednalo o zhruba tříměsíční přemýšlení od narození dítěte, kdy respondent viděl, že matka po narození dítěte péči o něj nezvládá a nad možností převzetí dítěte do péče v rodině

diskutovali. Jeden respondent byl sám požádán svou dcerou, aby si vzal nezletilé dítě do péče. Poslední respondent tuto možnost zvažoval delší dobu a k rozhodnutí postupně „dozrával“ s ohledem na dlouhotrvající krizi v rodině, kde sehrál svou roli alkohol a domácí násilí.

Při výzkumu žádný z pěstounů nakonec nelitoval svého rozhodnutí stát se pěstounem a vzít si příbuzné dítě do pěstounské péče. Přestože toto rozhodnutí všem více či méně změnilo dosavadní způsob života i vztahy v rodině, museli se něčeho vzdát či něco obětovat, na dotaz, kdyby tato situace přišla znovu, všichni bez váhání odpověděli, že by se rozhodovali stejně a šli by do toho znovu.

Vliv pěstounské péče na vztah s biologickými rodiči dítěte

Na základě mého výzkumu je zřejmé, že pěstounská péče příbuzných ovlivní vztah s biologickými rodiči dítěte. Jeden respondent přiznává, že se na dceru zlobí, že opustila své dítě a nemůže jí to odpustit. Současně jí vyčítá, že kvůli své nezodpovědnosti připravila respondenta o klidný život babičky, což vzájemné vztahy velmi ovlivňuje. Další respondent, který měl v pěstounské péči svého bratra, uvedl, že matka mu vyčetla, že jí respondent ukradl syna a nějakou dobu se kvůli vyhroceným vztahům spolu vůbec nestýkali. Jeden respondent uvedl, že s ním jeho dcera a současně biologická matka svěřeného dítěte komunikuje jen velmi stroze a vztahy jsou napjaté. Další respondent uvedl, že s biologickým rodičem svěřeného dítěte není v kontaktu vůbec. Pouze jeden respondent uvedl, že v současné době má se svojí dcerou (biologickou matkou dítěte) vztah „vcelku klidný“, ale současně přiznává, že z počátku byly vztahy napjaté a celá situace se na ni podepsala.

Pozitivní a negativní stránky příbuzenské pěstounské péče očima pěstounů

Mezi pozitiva zahrnují všichni respondenti zejména fakt, že dítě díky pěstounské péči neskončilo v ústavu a zůstalo v prostředí a s lidmi, které zná. Ve třech případech se jednalo o velmi malé děti a v jednom případě o handicapované dítě, takže se jich změny nedotkly ve všech oblastech. Děti zůstaly u svých babiček, kde žily už předtím se svými matkami a nemusely tak měnit domácí prostředí. Navíc ještě nebyly školou povinné, takže nemusely měnit školu ani nepřišly o své kamarády. U jednoho respondenta, který měl v pěstounské péči svého bratra až od jeho deseti let, byla situace náročnější, protože bratr měnil nejen domácí prostředí, blízké lidi, ale i školu a své kamarády. Nicméně, vzhledem k tomu, že se dostal do klidného prostředí bez hádek, alkoholu a domácího násilí, tak se mu vlastně ulevilo a změnu zvládl.

Mezi negativní stránky čtyři respondenti uvedli náročnost výchovy malého dítěte vzhledem k jejich věku a zdravotním komplikacím. Malé dítě vyžaduje neustále pozornost a babičky by potřebovaly občas chvíli klidu, aby mohly „vydechnout“. Také je pro ně velmi zatěžující období, kdy děti procházejí jakoukoliv nemocí. V jednom případě uvedla babička jako velké negativum také to, že je na vše sama, protože péče o handicapované dítě je velmi psychicky i fyzicky náročná. Pro jednoho respondenta byla největším problémem, které vnímá jako zásadní negativní stránku, změna role, kdy ze sestry a kamarádky se najednou stal člověk, který měl za svého bratra zodpovědnost a musel ho vychovávat. Místo zábavy s kamarády najednou respondent musel řešit domácí úkoly, chodit na třídní schůzky a pokud někam chtěl jít, musel shánět hlídání pro svého bratra. Ale změnu rolí uvádějí jako negativní stránky všichni respondenti, protože si uvědomují, že mimo role babičky najednou musely zastat i roli náhradního rodiče, což je velmi těžké. Jeden respondent dokonce přiznává, že tuto změnu moc nezvládl a necítí se už jako babička, ale dítě bere spíše jako svoji dceru. Příbuzenské vztahy mezi všemi zúčastněnými jsou velmi komplikované, což dokládá i úvaha jednoho respondenta „*jak já budu jednou volit mezi dvěma dětmi?...toto je těžké*“.

Přestože výzkum neobsahoval otázku k problematice soudního řízení, někteří respondenti mimo záznam uváděli jako negativa také dlouhé průtahy v soudních řízeních, které často trvají i několik let.

Povinné vzdělávání pěstounů

Oblast povinného vzdělávání byla nejvíce diskutovaným tématem mimo záznam po ukončení rozhovoru. Povinné vzdělávání berou příbuzní pěstouni spíše negativně a staví se k němu odmítavě. „Odsedí“ si to tam, protože musí, ale vnímají to jako ztrátu času. Pouze jeden respondent připustil, že jsou mu vzdělávací hodiny užitečné, baví ho a chodí tam rád. Všichni ostatní povinné hodiny plní, protože musí, ale nic pozitivního na vzdělávání neshledávají. Jeden respondent dokonce přiznává, že si z toho nic neodnáší, neposlouchá dobře míněné rady a stejně „*jedu si svoje*“. Zároveň však respondenti uvádějí, že je pro ně důležitá podpora organizace, se kterou mají podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče a také pocit, že v případě potřeby se mohou na někoho obrátit.

Během zpracovávání výzkumu mě napadla myšlenka, že žádný z respondentů-prarodičů nepřipustil možnost, že sami ve výchově svých dětí možná udělali nějakou chybu, když jejich dospělé děti selhaly a došlo k rodinné krizi, která vyústila v pěstounskou péči a že respondenti nevnímají povinné vzdělávání jako příležitost k uvědomění si svých chyb

a poučení, jak u dětí v pěstounské péči postupovat jinak, aby stejné chyby neopakovaly i v jejich výchově. Povinné vzdělávání nevnímají jako příležitost k učení, osobnímu růstu, pomoc při výchově dítěte, ale naopak jako šikanu ze strany státu a úřadů. I z výzkumu je zřejmé, že povinné vzdělávání má pomoci zejména dětem, aby správně vzdělaný pěstoun mohl dobře vychovávat dítě v pěstounské péči, což si respondenti z výzkumu bohužel neuvědomují.

Závěrečná diskuze

Hlavním cílem práce bylo zjistit pozitiva a současně také úskalí příbuzenské pěstounské péče. Praktická část byla potom zaměřena na zjištění pozitivních a negativních stránek příbuzenské pěstounské péče podle vybraného reprezentativního vzorku respondentů. Sestavený konceptuální rámec výzkumu a čtyři dílčí otázky doplněné o další otázky, na které respondenti odpovídali, postupně vytvořili popis pozitivních i negativních stránek příbuzenské pěstounské péče.

Výzkumem bylo zjištěno, že nejdůležitější pozitivní stránkou této formy NRP je fakt, že děti, které nemohou vyrůstat se svými biologickými rodiči, nemusí do ústavní péče. Nejsou vystaveny traumatům z cizího prostředí, lidí a fungování systému, nejsou vytrženi z rodiny. Zůstávají v širší rodině, tedy u svých příbuzných, které znají, mají k nim vytvořeny citové vazby a většinou i velmi dobře znají prostředí, kde s nimi žijí. Zároveň jim zůstává zachován jako vzor určitý model rodiny a její fungování, což v ústavní péči chybí.

Záporné stránky příbuzenské pěstounské péče jsou především v tom, že příbuzní mohou opakovat své chyby ve výchově a toto riziko se ještě zvětšuje odmítavým postojem pěstounů k povinnému vzdělávání. Negativní jev a velmi složitý problém potom představuje vztah příbuzných pěstounů k biologickým rodičům svěřeného dítěte a celkově příbuzenské vztahy napříč širší rodinou. S příbuzenskou pěstounskou péčí dále souvisí i změna rolí pěstounů, kteří najednou místo prarodičů, sourozenců, tet a strýců zastávají ještě roli náhradního rodiče, což potom někteří nezvládnou a nedokážou tyto dvě role odlišit. Dalším rizikovým faktorem je především u prarodičů věk a s ním související nedostatek fyzických sil, zdravotní problémy a generační rozdíl, se kterým se zejména v období dospívání objevují generační rozdíly a názory.

Do výzkumu byli zahrnuti respondenti, kteří mají ve čtyřech případech v pěstounské péči svá vnoučata, a jeden respondent měl v době výzkumu v pěstounské péči svého bratra.

Všichni respondenti ochotně zodpověděli všechny výzkumné otázky a poskytli tak ucelený obraz na příbuzenskou pěstounskou péči jak z té pozitivní stránky, tak i její negativa.

Doporučení pro praxi

Sociální pedagogika je aplikovaným odvětvím pedagogiky, které se zaměřuje na výchovu a pomoc rizikových a sociálně znevýhodněných skupin mládeže i dospělých, do nichž děti, jež nevychovávali vlastní rodiče, bezesporu patří. Sociální pedagogika se tedy spolupodílí na ochraně zájmů dítěte, jeho výchově a současně poskytuje pomoc náhradním rodičům. S novelou zákona SPOD, zejména vlivem statusu pěstounské péče na přechodnou dobu, vzrostl počet pěstounů v České republice a tím i počet dětí, které projdou náhradní rodinnou péčí. Z toho důvodu by se také sociální pedagogika měla více zaměřit na problematiku NRP. Sociální pedagog se ve své praxi může setkat s dítětem vychovávaným příbuznými v pěstounské péči, proto je důležité, aby problematiku znal a mohl lépe chápat dítě vyrůstající v pěstounské péči, důvody a příčiny jeho případných problémů, jakožto i pozici pěstouna, coby náhradního rodiče a jeho problémy při výchově svěřeného dítěte.

Řešení, jak ulevit pěstounům v jejich náročné situaci, vidím zejména v urychlení soudních řízení, zjednodušení úředních činností a současně kvalitnější součinnosti orgánů státní správy. Důležitá je také konkrétnější nabídka povinného vzdělávání, např. příklady z praxe a modelovými situacemi, aby byli pěstouni více motivováni ke vzdělávání a lépe ho přijímali, což bude mít dobrý vliv na výchovu svěřeného dítěte. Zároveň je velmi potřebné pracovat na lepší podpoře a větší nabídce odlehčovacích služeb, které umožní pěstounům více odpočinku, načerpání fyzických i psychických sil.

Primární by však měla být pro sociální pedagogiku prevence, aby děti vůbec v ústavní nebo náhradní rodinné péči nekončily. Již na střední škole by mladí studenti měli být zasvěcováni do otázek rodičovství, výchovy dětí a vývojové psychologie dítěte, aby si uvědomovali, jaká zodpovědnost je spojena s přivedením dítěte na svět. Současně s tím by si měli uvědomit, že je důležitá prevence před početím, aby přiváděli na svět děti až v době, kdy jsou sami dostatečně zralí, připravení, ekonomicky zajištěni a budou schopni se o své narozené dítě plnohodnotně postarat, vychovávat ho a zahrnout láskou a péčí, které každé dítě ke svému zdárnému vývoji potřebuje.

ZÁVĚR

Náhradní rodinná péče není v současné době ve společnosti příliš rozšířená a známá. Většina populace zná pouze adopci (osvojení) jako možnost pro páry, které nemohou mít vlastní dítě. Ostatní formy NRP příliš povědomé běžné populaci nejsou. Pokud už o nich lidé slyšeli, tak většinou jen okrajově. Znají název, něco jim to říká, ale neumí je blíže specifikovat a často si vůbec nedokážou představit, co se pod tím názvem skrývá. Teprve novela zákona SPOD přinesla v této oblasti trošku změny a pěstounská péče se do povědomí lidí přece jen dostala zejména vlivem médií, kde byla častěji zmiňována zejména pěstounská péče na přechodnou dobu jako řešení ke snižování počtu dětí vyrůstajících v ústavní péči.

Ve své práci jsem se snažila vysvětlit formy náhradní rodinné péče, které jsou v České republice uplatňovány. Více jsem se zaměřila na pěstounskou péči, a to zejména na její nejčastější typ – příbuzenskou. Jedná se o případy, kdy biologický rodič není schopen se postarat o své dítě a jeho péči a výchovu převezme příbuzný. V praxi se nejčastěji jedná o prarodiče, kteří v pěstounské péči vychovávají svá vnoučata.

Většina příbuzných pěstounů je před tuto situaci postavena nečekaně. Není to jejich rozhodnutí na základě dlouhého přemýšlení a úvah pomoci některému dítěti z ústavní péče, jakožto své životní poslání, naplnění a smysl života, jak tomu bývá u pěstounů, kteří si berou do pěstounské péče cizí dítě. Příbuzní jsou nejčastěji vystaveni situaci, kdy někdo z rodiny nezvládá péči o své dítě nebo je odmítá již po porodu a příbuzní se musí rychle rozhodnout, zda si dítě vezmou do péče nebo bude umístěno do ústavní péče. Musí se rozhodnout rychle. Vzhledem k tomu, že tam velkou roli hraje již vytvořená citová vazba k dítěti a je pro ně těžko představitelné, že by o něj přišli, většina z nich nakonec volí pěstounskou péči, přestože si nejprve ani neumí představit, co pěstounská péče obnáší a co je čeká. Motivací pro přijetí příbuzného dítěte do péče je zejména již zmíněná vytvořená citová vazba a současně strach z toho, že by dítě muselo jít do ústavní péče, což je pro většinu z nich nepřijatelné. Pozitiva příbuzenské pěstounské péče tedy vidím v tom, že dítě neodchází do ústavní péče, ale naopak zůstává v prostředí a s lidmi, které zná, takže není vystaveno dalším traumatizujícím zážitkům a zkušenostem, které by v případě ústavní péče byly pravděpodobné.

Úskalí příbuzenské pěstounské péče na základě své vypracované bakalářské práce v tom, že příbuzní pěstouni mají velmi těsné citové vazby i k biologickým rodičům dítěte a musejí se tak vyrovnávat s jejich selháním. Většinou se jedná o jejich děti, sourozence nebo neteře

či synovce, protože pěstouny se stávají nejčastěji prarodiče, sourozenci a tety či strýcové. Zároveň se příbuzní pěstouni musejí vyrovnávat se změnou rolí. Prarodiče se tak dostávají do situace, kdy jsou pro své vnouče stále prarodiči, ale současně ho musejí vychovávat a pečovat o něj jako náhradní rodiče. U sourozenců je tato situace ještě těžší, jelikož se místo sourozeneckého, kamarádkého vztahu musejí vyrovnávat s tím, že jeden z nich je najednou náhradním rodičem, má zodpovědnost za toho druhého a musí ho vychovávat, což je zejména v období dospívání pro oba velmi obtížné. Velmi často u příbuzných pěstounů dojde ke změnám a bohužel také k narušení vztahů v rodině s biologickými rodiči dítěte, což pěstouny často trápí. Pěstouni se musejí současně ještě vyrovnávat s formálními záležitostmi, včetně soudního řízení, pravidelných kontrol pracovníků OSPOD a také s povinným vzděláváním či s reakcemi svého okolí. Velmi často se musejí vzdát nejen svého zaměstnání, ale i koníčků a klidného seniorského života, aby se mohli plně věnovat svěřenému, často ještě velmi malému dítěti. Zejména prarodiče se potom hůře vyrovnávají i s fyzickou zátěží, kterou péče o malé dítě obnáší. Jejich věk a velmi často už i různé nemoci s věkem spojené, jsou příčinou toho, že fyzickou zátěž hůře zvládají. V případě, že má dítě zdravotní potíže či handicap a vyžaduje speciální péči, je tato situace ještě náročnější. Dalším úskalím jsou zejména u pěstounů – prarodičů generační rozdíly mezi nimi a svěřeným dítětem.

Myslím si, že výzkum v oblasti příbuzenské pěstounské péči odpověděl na hlavní výzkumnou otázku, jaké jsou pozitivní stránky a jaká negativa přináší příbuzenská pěstounská péče. A přestože většina oslovených pěstounů přiznává některé z uvedených potíží a úskalí, nikdo z nich nelituje, že si příbuzné dítě vzal do pěstounské péče a jeho výchovu, péči a vztah k němu povznáší nad své pohodlí, osobní zájmy, psychickou i fyzickou zátěž. Za to jim patří veliký obdiv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AMALTHEA, občanské sdružení. *Pro zájemce o pěstounskou péči*. Praha:, Amalthea, o.s., 2010. 17. s. Dostupné 04. 04. 2016 z:
<http://docplayer.cz/1060171-Pro-zajemce-o-pestounskou-peci.html>
- [2] BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Jana FRANTÍKOVÁ a Lucie VRÁNOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 94 s.
- [3] ČESKO. Vyhláška č. 473 ze dne 17. 12. 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí.
- [4] ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. 2. 2012 občanský zákoník. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2012, částka 33.
- [5] ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. 12. 1999 o sociálně právní ochraně dětí. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1999, částka 111.
- [6] GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- [7] HANUŠOVÁ, Jaroslava a HELLEBRANDOVÁ, Kateřina. *Interdisciplinární spolupráce*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-79-2.
- [8] JANÁKOVÁ, Ludmila. *Dary se přece nevracejí*. Praha: Triton, 2007. 189 s. ISBN 80-7387-028-2
- [9] KRAUS, Blahoslav a Petr SÝKORA. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 63 s.
- [10] KOPŘIVA, Pavel, Jana NOVÁČKOVÁ, Dobromila NEVOLOVÁ, Tatjana KOPŘIVOVÁ. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Pavel Kopřiva - Spirála, 2006. 282 s. ISBN 80-901873-7-4
- [11] KREJČOVÁ, Hana. *Prožívat několik životů. Autentická svědectví z pěstounských rodin*. Hluboká nad Vltavou: Společnost otevřená rodina, 2000. 60 s.
- [12] LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-66-0.
- [13] MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

- [14] MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- [15] MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- [16] MATĚJČEK, Zdeněk, Jarmila KOLUCHOVÁ, Věduna, BUBLEOVÁ, Jiří, KOVAŘÍK, a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178637-3.
- [17] Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné dne 08. 04. 2016 z:
<http://www.mpsv.cz/cs/14501>
- [18] NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. 96 s. ISBN 978-80-8613191-7.
- [19] ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [20] ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2010. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [21] UHLÍŘOVÁ, Veronika a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2010. Dostupné dne 08. 04. 2016 z:
http://pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf
- [22] VAŇKOVÁ, Zdeňka. *Základy občanského práva I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. 90 s.
- [23] Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T. *Pěstounská péče na přechodnou dobu - Výsledky průzkumu mezi pěstouny na přechodnou dobu*. Praha: Lumos, 2015. Dostupné 25. 03. 2016 z:
<http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/166/>
- [24] Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče*. Praha: Nadační fond J&T, 2015. Dostupné 25. 03. 2016 z:
<http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/153/>
- [25] Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T. *Právní a finanční aspekty doprovázení*. Praha: Nadační fond J&T, 2014. Dostupné 11. 04. 2016 z:
<http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/78/>

- [26] Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. Metodická příručka*. Praha: Nadační fond J&T, 2015. Dostupné dne 07. 04. 2016 z:
<http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/126/>
- [27] VÍZDAL, František. *Základy psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 186 s.
- [28] VYSKOČIL, Filip. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 29 s.
- [29] ZELENÁ, Martina a KLÉGROVÁ, Alžběta. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-67-9.
- [30] ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.
- [31] ZEZULOVÁ, Dagmar. *Domov je místo, odkud tě nevyhodí*. Olomouc: V.U.G., spol. s r.o., 2006. 160 s. ISBN 80-903799-0-7.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NRP	Náhradní rodinná péče.
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.
SPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu.
R	Respondent.
Např.	Například.
Obr.	Obrázek.
Č.	Číslo.
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí.
Pozn.	Poznámka.
Str.	Strana.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Konceptuální schéma str. 40

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Scénář rozhovoru.
- P II Ukázka rozhovoru – rozhovor s R 4.
- P III Informovaný souhlas.
- P IV Ukázka analýzy metodou tužka a papír.

PŘÍLOHA P I: SCÉNÁŘ ROZHOVORU

Dílčí otázka č. 1 - Proč jste se stali pěstouny?

- V jakém příbuzenském poměru je dítě, které máte v pěstounské péči?
- Současný věk dítěte?
- Jak dlouho máte dítě v pěstounské péči?
- S kým máte podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče?
- Proč jste se stali pěstouny?
- Jak dlouho jste zvažovala možnost, vzít si příbuzné dítě do pěstounské péče?

Dílčí otázka č. 2 - Ovlivnila pěstounská péče Váš vztah s biologickými rodiči dítěte?

- Jak probíhá Váš kontakt (coby pěstouna) s biologickými rodiči dítěte?
- Ovlivnila pěstounská péče Váš předchozí vztah s biologickými rodiči dítěte?
- Co se změnilo?
- Jak nyní vycházíte s rodiči dítěte?
- Uvědomujete si možné umístění dítěte zpět do biologické rodiny?
- Mluvili jste někdy dřív s dítětem o jeho možném návratu k rodičům?
- Je dítě v kontaktu s rodiči?

V případě kladné odpovědi následují otázky:

Jak probíhá setkání?

Jak z Vašeho pohledu reaguje dítě po odchodu biologického rodiče/čů?

Je z Vašeho pohledu frekvence setkávání dítěte s rodiči dostačující?

V případě záporné odpovědi následuje otázka:

Z jakého důvodu?

Dílčí otázka č. 3 - Jaké jsou pro Vás na základě zkušeností pozitivní a naopak negativní stránky příbuzenské pěstounské péče?

- V čem spatřujete z Vašeho pohledu pozitiva a výhody toho, že jste se stala pěstounkou příbuzného dítěte?
- Co bylo pro Vás hlavní motivací pro pěstounskou péči?
- Umíte si představit, co by bylo s dítětem, kdybyste si ho nevezala do pěstounské péče?
- Jak pěstounská péče pro dítě ovlivnila Váš partnerský vztah a rodinný život?
- Jak se tato událost podepsala na chování Vašich nejbližších přátel?
- Jaké jsou vaše zkušenosti se širokým okolím (sousedé, škola...)?

- Setkala jste se někdy s negativní nebo až zlou reakcí okolí, která souvisela s výkonem pěstounské péče?
- V čem je pro Vás role náhradního rodiče nejtěžší?
- Jak jste se vyrovnala se změnou rolí, když jste najednou místo babičky/sestry musela přejít do role náhradního rodiče?
- Změnilo to Váš předchozí vztah s dítětem?
- Vnímala jste změnu spíše pozitivně nebo negativně?
- Které problémy nejčastěji v rámci pěstounské péče řešíte?
- Jakým způsobem řešíte problémové situace?
- Žádáte o pomoc odborníky?
- Víte kam, na které odborníky se v případě potřeby můžete obrátit?
- Využíváte literaturu?

Dílčí otázka č. 4 - Jaký je Váš názor na povinné vzdělávání pěstounů?

- Kde (v jaké organizaci) plníte povinné vzdělání pěstounů?
- Uvítala byste před přijetím dítěte přípravný kurz, který absolvují pěstouni v případě cizí pěstounské péče?
- Která z fází supervize (edukační, podpůrná, kontrolní) je podle Vás nejdůležitější?
- Které z fází supervize (edukační, podpůrná, kontrolní) se Vám dle Vašeho názoru dostává nejvíce?
- Jsou Vám kurzy povinného vzdělávání užitečné v péči a výchově svěřeného dítěte?
- Do jaké míry využíváte při výchově poznatky získané z povinného vzdělávání?
- Myslíte si, že 24 hod. je dostačující rozsah nebo byste uvítali vyšší počet hodin?

Závěr

- Kdybyste znovu byli na začátku a mohli se znovu rozhodnout, zda vzít příbuzné dítě do pěstounské péče, zachovali byste se stejně?
Z jakého důvodu?
příp. Rozhodli byste se pod vlivem zkušeností jinak?
- Litovali jste někdy svého rozhodnutí?
- Chcete ještě něco zdůraznit? Chtěl/a byste se na něco zeptat vy?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ROZHOVORU – ROZHOVOR S R 4

Dílčí otázka č. 1 - Proč jste se stali pěstouny?

V jakém příbuzenském poměru je dítě, které máte v pěstounské péči?

Je to vnučka moje.

Současný věk dítěte?

Má 2 a půl roku.

Jak dlouho ji máte v pěstounské péči?

Od 4 měsíců.

S kým máte podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče?

To mám podepsaný tady s tou poradnou. (pozn. autorky: Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově)

Proč jste se stala pěstounem?

No, protože její matka se dostala do špatné společnosti a nebyla schopna se o malou starat. A bylo to čím dál horší, takže, napřed ju teda měla dva měsíce nebo tři necelý, no a mysleli jsme, že teda to bude zvládat, jenomže co žila s tím přítelem, ten nechodil do zaměstnání, nedělal, jó a prostě neměli malou čím živit a pak mi ji dovezla v takovém stavu, zuboženém prostě, že jsem řekla, že už jí ju nedám a že se prostě o ni budu starat.

Takže hlavní motivace byla zabezpečit to dítě?

Ano, zabezpečit to dítě, protože dcera nebyla nebo není ještě vlastně i dodneška bych řekla, že není jak fyzicky tak psychicky není vyzrálá na to, aby se mohla starat o ni.

Jak dlouho jste zvažovala možnost, že si ji vezmete do pěstounské péče?

No, tak jako my jsme tak trošku i s tím počítali, že se tohle může stát a ono se to stalo, takže se dá říct, že vlastně tak ty dva měsíce po tom porodu, jo, už jsme věděli, že tam to nebude fungovat, takže už jsme to začli, už jsem to s téma mejma dětma, s manželem, už jsme to vlastně začli řešit, že tady tohle nastane, takže já vlastně jsem musela dát výpověď ze zaměstnání, no a musela jsem si ju prostě vzít, protože dcera nejstarší nemohla, syn taky ne, protože mají sami děti, takže já jsem si ju musela vzít, aby nešla do domova.

Takže jste nad tím nějakou dobu jakoby přemýšleli, nebylo to ze dne na den, že byste museli?

Ne, ne.

Dílčí otázka č. 2 - Ovlivnila pěstounská péče Váš vztah s biologickými rodiči dítěte?

Jak probíhá Váš kontakt coby pěstounky se svojí dcerou?

Ted'kom můžu říct, co, vlastně říkám, co je toho půl roku s tím přítelem novým, jo, tak vlastně my se spolem bavíme normálně, tak jak jsme se bavivaly, jo. Mezi nama už ty konflikty, to co bylo, jo, tak to už vlastně dá se říct, odpadlo, jo a my prostě normálně se bavíme. Ona když něco potřebuje, tak se mně zeptá nebo já když řeknu, prostě malá, jó, co a jak, nebo když si ju vezme, tak jí řeknu, co potřebuje nebo co jí, a tak dále, takže jako mezi nama, mezi mnou a jako dcerou, jo, tady ted'kom, co je s tím novým přítelem, vlastně je to v pořádku, se dá říct.

Kdy byly největší konflikty, ve kterém období?

No, to bylo právě tak ty tři měsíce, tři, čtyři měsíce po tem porodu, jo, co ona odjela do toho Mostu, no a on prostě ju stahoval, jo, ke dnu, ke dnu, jo a to bylo, jak já jsem se bavila, že vždycky sem dojeli, jenom, že když neměli kde být, jo a pak jsem vlastně ho musela vyhodit dvakrát, jo, protože si začal jako diktovat nějaký... No a potom teda ona byla vlastně v tom Brně, no a jak se dala s tímto dohromady, tak si myslíme, že pokud, on teda, jemu je taky 25 roků, ale je po něm vidět, že je to kluk, které ví, co chce, jo, jednak má barák si koupil, spravujou to a hypotéku splácijou, ale prostě neutáhne to sám. Takže ji dával, ona se musí

naučit, ona nemá ještě pořád žádnou zodpovědnost, ani vůči sobě, ani vůči té malé, jo, takže on ju učí, že prostě když s ním bude chce být, musí chodit do práce, jó, musí si vydělat na boty, musí prostě, aby mohla platit alimenty, který má stanovený soudem, jó, takže zatím, zatím říkám, to zařukávám, zatím to vypadá jako dobře. Jenomže, ten lajdák, co s ním byla, tak ten bydlí blízko v její přítomnosti a navíc byla sem minulý týden u té nejstarší dcery v Brně, tak jsme na internetu zjistily, ona mně řekla, že s něma není v kontaktu a ona si s něma píše, takže máme strach, aby se to nevrátilo. Proto, když oni tady byli, když se ona nám ho sem přijela představit, tak on začal formou tou, že spravijó malé pokojík, jo a že by si ju vzali a tak dále, takže já jsem ho rychle zabrzdila, že jako to tak nefunguje, jo a že to ani nedopustím, až prostě budou spolem tam ze dva roky a budu vidět, že normálně fungujou, tak potom, po těch dvou rokách třeba se spolem můžem začít bavit, že by se něco takovýho mohlo jako dít. A to jsem vlastně řekla, jak jsme měli teďkom v březnu jsme měli už ten soud, jo potvrzení, že ju mám v té pěstounské, takže to jsem tam řekla aji u soudu té soudkyni, že chci, aby to bylo zanešené do rozsudku, jo, takže jako takhle a ona tam byla taky, v pořádku, soud proběhl, všechno a ona ze všeckým souhlasila, jo, odvolání jsme se vzdali na místě, že se nikdo odvolávat nebude a že souhlasí s tím, že abych se o malou starala.

Takže to vnímáte tak, že teď už se k Vám zase chová líp, že spolu dokážete i komunikovat?

Určitě.

Myslíte si, že ovlivnilo to, že máte vnučku v péči, Váš vztah s dcerou? Změnilo se něco mezi Vámi?

Určitě. Ona třeba dřív, ale myslím si, že to bylo aji tím, že ona právě byla s tím špatným člověkem, jo, s těma jak s Michalčíným otcem a s tím jeho bráchou, jo, tak že to hodně ovlivnilo, protože ona se nechala hodně ovlivnit a ona byla na mě hodně sprostá, drzá, prostě, jó, jako to. No a teďkom, co vlastně, zase s tím se musím vrátit k temu novému příteli, tak úplně jináč se ke mně chová. A myslím si, že je to, že je to i tím, že se teda starám o tu její malou, ale myslím si, že je to i tím, že právě je s tím druhým člověkem, že ten ju dává, jak se říká trošku do latě, aby si prostě uvědomila a nesla za sebe zodpovědnost a uvědomila si, že vlastně tady má tu malou a že se sebou musí něco dělat, pokud tu malou bude chtít.

Uvědomujete si nebo jakoby přemýšlíte nad tím, že by se k nim vnučka vrátila?

Určitě, protože chci, aby měla rodinu, aby vyrůstala v úplné rodině, to v každém případě a taky ju tak vychovávám, jó, aby ona věděla od malinka, že já su babička, jo a že ona, že tu matku někde prostě má. Jo, takže určitě výhledově počítám s tím, že teda by si ju vzala. Pokud by se náhodou stalo, že by se zase vrátila, že jí může, že by se vrátila a to, bych se musela smířit s tím nebo bych se snažila tu malou vychovat teda, ale popřípadě kdyby mně to třeba zdraví nedovolilo nebo něco, tak tady mám ještě tu nejstarší dceru, která by si ju vzala.

Takže s tou možností počítáte a nějakým způsobem nad tím přemýšlíte?

Jo, ano.

A s vnučkou o tom mluvíte?

Ne, ona to nevnímá ještě.

Je vnučka v kontaktu s biologickými rodiči?

Teďkom jenom otec není, toho nemá ani uvedeného v rodným listě. A s matkou co má nového přítele, půl roku, takže se dá říct, že tak asi no jednou za měsíc teďkom se pravidelně na ni jezdí dívat s tím novým přítelem.

Jak to setkání probíhá?

Tak vcelku jako ona ví, že je to její matka, jó, ona ví, že já su babička, no a když ona přijede, tak ona prostě za ní utíká...

Takže není žádný problém?

Nenene, vůbec ne.

A jak reaguje po odchodu maminky?

Napřed to bylo, že prostě museli se vytrazit, aby je neviděla, protože byla mela, začla brečet, jó a tak, ale teďkom ju měla naposledy, teď ju měla od soboty do pondělka, no a to vlastně odešli teda normálně a ona už to tak brala, že prostě odchází. Já jsem řekla „mamka jde do práce“, jo takže to tak, jako a už to bylo takový klidnější.

Je z Vašeho pohledu frekvence toho, kdy se setkává jakoby s tou maminkou dostačující?

Jojojo, určitě.

Dílčí otázka č. 3 - Jaké jsou pro Vás na základě zkušeností pozitivní a negativní stránky příbuzenské pěstounské péče?

V čem spatřujete výhody nebo pozitiva toho, že jste se stala pěstovnkou pro vnučku?

Pozitiva. Já nevím, jak to mám říct, pozitiva, nevím jak.

Co to má za výhody pro tu malou?

No, jako pro ňu, takhle no, že teda v každým případě jinak by skončila v tem domově. Jo, to v každým případě by tam skončila. A že vlastně, ona už si tak zvykla a chápe to, že je teda u babičky a u dědy, že tady s nama žije. Jo, a když já řeknu, mamka jde pá, mamka jde do práce, mamka je v práci, tak ona taky tohle chápe. Jo a tím skončíme jako řeč. Já prostě tu její matku, já ji jako nějak nepomlouvám nebo ju nějak ne to. Prostě to její máma a hotovo.

Takže to vnímáte tak, že jinak by s největší pravděpodobností skončila někde v ústavní péči?

Určitě.

Jak ovlivnila ta pěstounská péče Vás, Vaš rodinný život, třeba i partnerský, co Vám to přineslo a vzalo?

Jo, no to teda jako rozhodně v mém věku, teda 56 roků, jo letos mi bude, takže Vám řeknu, že teda než jsem si na to zvykla a přemýšlela jsem, než jsem se rozhodla, že si ju vezmu, co to všecko bude obnášet, že všecko dokola, že přijdou nemoci, že přijdou horečky, že budou noci nespávat se jo a co mě všecko čeká, že možná i učení, do školy, školka ještě jakštakš, ale že škola přijde a tak dále, takže jako dost jsem to i z tohoto důvodu, že teda, néé že bych ju nechtěla, ale prostě že tady byly roky, že tady jsou roky, kdyby mě tam bylo třicet nebo čtyřicet, tak zase Vám budu říkat něco jinšího, zas je o něčem jinším. Ale už prostě jsem si nějak zvykla a říkala jsem si, že to prostě musím zvládnout, no pokud že teda musím jednak o sebe se trochu starat, abych byla trochu zdravá, abych teda o tu malou mohla pečovat.

Takže i po té fyzické stránce to bylo ze začátku náročné, než jste si zvykla?

Jo, náročné, určitě, určitě.

Na začátku jste říkala, že jste musela odejít i ze zaměstnání, takže to je vlastně taky změna, že člověk vypadne z toho kolektivu lidí, přijde i o ten příjem a podobně.

Určitě.

Jak se to, že máte dítě v pěstounské péči, podepsalo na vztazích, které jste měla předtím třeba s přáteli?

Myslím si, že je to jako pořád stejný, že to nijak nenarušilo, jo, že tu malou mám. Já jako ven s ní chodím nebo když někam chcu jít, tak si ju vezmu sebou, takže já si myslím, akorát že tam prostě nemůžu sedět, jak kdybych tam přišla sama. Ona je taková živá, takže já ju musím mít pořád na očích. Myslím si jako se známýma komunikace nebo takhle jako, to je jako všecko při starém.

Takže ten okruh známých Vám zůstal stejný?

Určitě.

A široké okolí třeba sousedé tady z domu nebo úplně cizí lidé? Jak oni to vnímali?

No, ze začátku říkali, že mě teda obdivujou, že si do teho v méch letech troufám, že se do teho pouštím. Jo a že teda, nevím, jak to mám to, protože ta paní mi řekne já bych to nedělala,

ale já ji říkám, babi, já ji říkám, to je právě pod nama, co bydlí, tak já říkám, babi no, kdyby jako ti nic jinšího nezbyvalo a děcka tvoje si je nemohli vzít, tak bys to musela nebo bys ju jako dala do ústavu? Takže spíš jako lidi všeci říkali i teda tchyně moje, že teda si mě za to váží, že tady tohle jsem udělala.

Takže spíš jakoby pozitivní reakce?

Jo.

S nějakou vyloženě negativní jste se setkala?

No, byly i takový negativní, byly negativní, že to dělám kvůli penězům, jo a tak dále. Jenomže já prostě s takovými lidma jako se nestýkám, protože to říkají věci, kteří ty lidi o tom nic nevědí, kteří vidí opravdu jenom ty peníze.

Takže se Vás to nějakým způsobem nedotýká?

Jasně, že ne.

V čem je pro Vás role náhradního rodiče nejtěžší?

Takový, třeba, když ona je nemocná hodně. Ted'kom ona tak nebývá teda, loni třeba jsme nebyly skoro vůbec kromě rýmy, ale ted'kom jsme teda, já jsem dostala dvakrát angínu, ona taky a měla teda vysoký horečky, ted' já jsem měla angínu, taky jsem měla horečky, tak teda týden, to jsem byla vyřízená, protože manžel nemohl, ten chodí do práce, takže se musel vyspat, takže to bylo takový jako, ale jinak jako dá se to. Dá se to zvládnout, když si člověk to prostě od toho rána ten den nějak rozvrhne a naplánuje, a tou malou nějak třeba zaměstnat, aby se nenudila, když je třeba nemocná a nemůže ven, v postýlce taky nevydrží, tak prostě se to dá zvládnout.

Jak jste se vyrovnala se změnou rolí, že vlastně najednou místo babičky musíte zastávat i roli náhradní maminky ve výchově?

No, tak se snažím. Říkám, už mám tři děti teda dospělý, tak se snažím, abych nějak, i když dneska teda ty děti jsou jinačí, oproti tomu, jak byly, když byly moje děcka malý, ale snažím se teda, abych ju vychovala co nejlíp, aby prostě do toho života nebo do toho, jak už bude teda větší a tak, aby prostě byla vychovaná, tak se budu snažit, jak jsem měla svý děcka vychovaný. A můžu si dovolit říct, že jsem je vychovala dobře ty děti, a proto i o té její matce vím, a všady i u soudu jsem to řekla, že vím, že ona není zlá, ale s ní to dělal prostě ten špatné kolektiv, ju tak stáhl.

Dá se ted' říct jak Váš vztah babička x vnučka ovlivnilo to, že ji máte v pěstounské péči?

Ne, ona to nevnímala.

Které problémy v rámci pěstounské péče nejčastěji řešíte?

Snažím se, aby ona prostě si se mnou nedělala to, co chce. Aby prostě, když řeknu: tohle nesmíš, nebo to ti nedám nebo to uklidiš, tak se snažím, aby ona to prostě dělala, aby se naučila, protože na to zas ona, že má dva a půl roku, na to ona je zase chytrá. Takže ona si prostě zadupe a já pudu a všechno ji hned podám? To ne. To jsem nedělala ani u svých dětí a myslím si, někdy mě taky naštve nebo totok, jo, když prostě honem něco dělám, vařím, tak jí to prostě dám, že potřebuju domíchat zasmažku nebo já nevím, jo, aby se mně to nespálelo, ale jinak jako ona zase ví, když třeba trošku jako zvýším hlas a řeknu „Michalko, ty hračky budou uklizený“, tak že prostě jde a udělá to.

Když přijde třeba nějaká problémová, konfliktní situace, tak nějakým způsobem to zvládnete řešit?

Jo, když třeba se začne vztekat nebo válet nebo tak, tak já ju prostě vezmu, dám ju do postýlky, než ju to přende nebo řeknu: běž do kuchyně, nebo když jsu v kuchyni, běž do obývacího, až tě to přejde, tak přijd' a funguje to.

A čerpáte při řešení problémů z literatury, na internetu nebo vyhledáváte nějaké odborníky?

Ne, ona je malá.

Dílčí otázka č. 4 - Jaký je Váš názor na povinné vzdělávání pěstounů?

V jaké organizaci plníte povinné vzdělávání?

Chodíme na Smetaňák do té poradny. (pozn. autorky: Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově)

U příbuzenské pěstounské péče neprobíhá přípravný kurz před v rozsahu 48 hodin jako u cizí. Myslíte si, že by bylo potřeba, aby i příbuzní pěstouni procházeli celým přípravným kurzem?

Já nevím, já bych řekla třeba, že někteří třeba by to ti pěstouni potřebovali, ale třeba někteří ne. Já třeba bych to jako nepotřebovala, jo. Mně stačí, co teďkom chodím do té poradny, takže jako já teda, říkám, to záleží, každého jako názor.

Takže si myslíte, že by to mělo být posuzováno nějak individuálně?

Určitě, si myslím.

Vy máte podepsanou dohodu s poradnou pro rodinu, která Vám poskytuje supervizi. Smyslem je rozvíjet nějaké vaše profesní dovednosti a supervize má tři fáze. Vzdělávací, že Vám poskytují nějaké vzdělávání, pak druhou podpůrnou, že Vám poskytují podporu a rady a pak je třetí, kontrolní. Která tady z těch tří fází je podle Vás nejdůležitější?

Já si myslím, že ta podpůrná, že jako, když něco, tak se na ně můžu obrátit.

A které si myslíte, že se Vám od nich nejvíc dostává?

No, tak to asi ta vzdělávací, jak chodím. Tam se mně líbí, to mě hodně, jako dost mě to tam nabijí a ráda tam chodím.

Takže jsou Vám ty kurzy užitečné a čerpáte z toho?

Určitě.

Čerpáte z toho kurzu i odborné věci?

No a to jako je dobrý, protože vlastně tam se dozvím třeba o dětech, které jsou třeba taky v pěstounské péči, kteří jsou třeba autisti a tak dále a tohle mě třeba zajímá. A nikdy jsem si nemyslela, že mě to jako bude zajímat takovýdle věci. Vůbec mě to nenapadlo, že bych se jako a až vlastně na tem sezení se dovidám, jak ti autisti, co ty děti, co to je vůbec, protože můj syn prostřední má přítelkyni, co s ní žije a ona má právě syna a je autista, takže toto mě hrozně baví, že já se dozvím věci, který bych se jinak nedozvěděla.

Takže Vám to třeba i pomohlo pochopit to dítě?

Jasně.

A do jaké míry využíváte poznatky z poradny, když chodíte na vzdělávání - uplatňujete to pak v praxi při výchově vnučky?

Jo, něco jo, určitě.

Myslíte si, že je těch povinných 24 hodin dostačující rozsah? Uvítala byste víc nebo si naopak myslíte, že je to moc?

Říkám, to je zase individuální. Mně třeba to stačí. Jako mně to stačí a říkám: já to, co třeba mám na srdci nebo co se potřebuju poradit nebo poslechnout si jinší názor lidí, co třeba druzí by udělali v mém případě nebo jak by to řešili, tak já si myslím, že mně to jako stačí.

Kdybyste byla znovu na začátku a mohla se znovu rozhodnout, jestli si vezmete příbuzné dítě do pěstounské péče, zachovala byste se pod vlivem těch zkušeností nebo toho, co už máte teď za sebou, stejně?

Myslím si, že určitě.

A dokáže říct, proč nebo z jakého důvodu?

Proč? Je to naša vnučka, tak bych ju nenechala. Bylo by to to samý, že jako tam by nebylo žádný přemýšlení, esi si ju vezmu nebo nevezmu. Prostě je to vnučka, do domova by nešla a tak by to skončilo stejně.

I když jste si vyzkoušela na vlastní kůži, že je to náročné psychicky i fyzicky, přesto byste do toho šla znova?

Přesto bych do toho šla znova, určitě.

Litovala jste někdy svého rozhodnutí?

Ne, vůbec ne, nikdy.

Chcete ještě něco zdůraznit k tomu nebo chcete se naopak na něco zeptat Vy mě?

Já si myslím, že to je tak vcelku všechno.

Takže děkuji za rozhovor.

Nemáte zař.

PŘÍLOHA P III: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Téma bakalářské práce: „*Pozitiva a úskali příbuzenské pěstounské péče*“

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí informantů. Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu informantů – v přepisech rozhovorů budou odstraněny identifikující údaje.**
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Kateřina Burešová

Podpis:

Podle zákona 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů, uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

Jméno, příjmení:

V dne Podpis:

PŘÍLOHA P IV: UKÁZKA ANALÝZY METODOU TUŽKA A PAPÍR

Dílčí otázka č. 1 - Proč jste se stali pěstouny?

V jakém příbuzenském poměru je dítě, které máte v pěstounské péči?

Je to vnučka moje. VZTAH K DÍTĚTI

Současný věk dítěte?

Má 2 a půl roku. VĚK DÍTĚTE

Jak dlouho ji máte v pěstounské péči?

Od 4 měsíců. DĚLKA ??

S kým máte podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče?

To mám podepsanou tady s tou poradnou. (pozn. autorky: Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy ve Vyškově)

Proč jste se stala pěstounem?

No, protože její matka se dostala do špatné společnosti a nebyla schopna se o malou starat. A bylo to čím dál horší, takže, napřed ju teda měla dva měsíce nebo tři necelý, no a myslili jsme, že teda to bude zvládat, jenomže co žila s tím přítelem, ten nechodil do zaměstnání, nedělal, jó a prostě neměli malou čím živit a pak mi ji dovezla v takovém stavu, zuboženém prostě, že jsem řekla, že už jí ju nedám a že se prostě o ni budu starat.

Takže hlavní motivace byla zabezpečit to dítě?

Ano, zabezpečit to dítě, protože dcera nebyla nebo není ještě vlastně i dodneška bych řekla, že není jak fyzicky tak psychicky není vyzrálá na to, aby se mohla starat o ni. NEZRALOST DCERY → PŘÍTELE

Jak dlouho jste zvažovala možnost, že si ji vezmete do pěstounské péče?

No, tak jako my jsme tak trošku i s tím počítali, že se tohle může stát a ono se to stalo, takže se dá říct, že vlastně tak ty dva měsíce po tom porodu, jo, už jsme věděli, že tam to nebude fungovat, takže už jsme to začli, už jsem to s těma mejma dětma, s manželem, už jsme to vlastně začli řešit, že tady tohle nastane, takže já vlastně jsem musela dát výpověď ze zaměstnání, no a musela jsem si ju prostě vzít, protože dcera nejstarší nemohla, syn taky ne, protože mají sami děti, takže já jsem si ju musela vzít, aby nešla do domova.

Takže jste nad tím nějakou dobu jakoby přemýšleli, nebylo to ze dne na den, že byste museli?

Ne, ne.

Dílčí otázka č. 2 - Ovlivnila pěstounská péče Váš vztah s biologickými rodiči dítěte?

Jak probíhá Váš kontakt coby pěstounky se svojí dcerou?

Ted'kom můžu říct, co, vlastně říkám, co je toho půl roku s tím přítelem novým, jo, tak vlastně my se spolem bavíme normálně, tak jak jsme se bavivaly, jo. Mezi nama už ty konflikty, to co bylo, jo, tak to už vlastně dá se říct, odpadlo, jo a my prostě normálně se bavíme. Ona když něco potřebuje, tak se mně zeptá nebo já když řeknu, prostě malá, jó, co a jak, nebo když si ju vezme, tak jí řeknu, co potřebuje nebo co jí, a tak dále, takže jako mezi nama, mezi mnou a jako dcerou, jo, tady ted'kom, co je s tím novým přítelem, vlastně je to v pořádku, se dá říct. VZTAH S DCEROU

Kdy byly největší konflikty, ve kterém období?

No, to bylo právě tak ty tři měsíce, tři, čtyři měsíce po tem porodu, jo, co ona odjela do toho Mostu, no a on prostě ju stahoval, jo, ke dnu, ke dnu, jo a to bylo, jak já jsem se bavila, že vždycky sem dojeli, jenom, že když neměli kde být, jo a pak jsem vlastně ho musela vyhodit dvakrát, jo, protože si začal jako diktovat nějaký... No a potom teda ona byla vlastně v tom Brně, no a jak se dala s tímto dohromady, tak si myslíme, že pokud, on teda, jemu je taky 25 roků, ale je po něm vidět, že je to kluk, které ví, co chce, jo, jednak má barák si koupil, spravujou to a hypotéku splácijou, ale prostě neutáhne to sám. Takže ji dával, ona se musí naučit, ona nemá ještě pořádnou zodpovědnost, ani vůči sobě, ani vůči té malé, jo, takže on ju učí, že prostě když s ním bude chce být, musí chodit do práce, jó, musí si vydělat na boty, musí prostě, aby mohla platit alimenty, který má stanovený soudem, jó, takže zatím, zatím říkám, to zatukávám, zatím to vypadá jako dobře. Jenomže, ten lajdák, co s ním byla, tak ten bydlí blízko v její přítomnosti a navíc byla sem minulý týden u té nejstarší dcery v Brně, tak jsme na internetu zjistily, ona mně řekla, že s něma není v kontaktu a ona si s něma píše, takže máme strach, aby se to nevrátilo. Proto, když oni tady byli, když se ona nám ho sem přijela představit, tak on začal formou tou, že spravijó malé